

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta  
Ústav románských studií

**Diplomová práce**

Kamila Řepíková

**Prefixace v současné španělštině**  
Prefijación en el español actual  
Prefixation in Contemporary Spanish

Touto cestou bych ráda poděkovala zejména doc. PhDr. Petru Čermákovi, Ph. D. za jeho trpělivost, ochotu, podporu a v neposlední řadě za všechny cenné rady a komentáře při vedení mé diplomové práce.

*Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.*

*V Praze dne 2.8.2016*

## **Abstrakt**

Předložená diplomová práce se komplexně zabývá otázkou prefixace v současné španělštině, proto je rozdělená na dvě části. V té první se pohybujeme na poli konstrukční morfolgie a věnujeme se teoretickým otázkám. Od obecnějších témat tvorby slov se přesouváme k samotné prefixaci, kterou se pak snažíme charakterizovat a popsat do větších detailů. Nastiňujeme problémy vymezení konceptů, definice prefixace, klasifikace prefixů a další kontroverzní otázky spojené s tímto procesem ve španělském jazyce.

Druhá část práce je pak praktičtější povahy. Soustředíme se na sémantické významy (lokativní a gradativní), kterých mohou některé prefixy nabývat. Následně se pak zaměřujeme na konkrétní předpony (*entre-*, *inter-*, *sobre-*, *super-*), jejich distribuci mezi slovními druhy a na konec za pomoci paralelního jazykového korpusu InterCorp zkoumáme české protějšky námi předem zvolených prvků.

Klíčová slova: morfolgie, morfém, afix, slovtvorba, derivace, kompozice, prefixace, restrikce, prefix, jazykový korpus

## **Abstract**

This diploma thesis takes a comprehensive look at the matter of prefixation in contemporary Spanish and it is therefore divided into two parts. In the first one, we occupy ourselves with the area of constructional morphology and tackle theoretical matters. From the more general topics of word formation we then proceed to prefixation itself which we then attempt to define and describe in more detail. We outline the issues of concept delimitations, definition of prefixation, classification of prefixes and other controversial matters related to this process in the Spanish language. The second part of the thesis is of a more practical nature. There, we focus on the semantic meanings (locative and gradative) some prefixes may acquire. We then concentrate on specific prefixes (*entre-*, *inter-*, *sobre-*, *super-*), their distribution among word classes, and finally, using InterCorp, a parallel language corpus, we study Czech equivalents of selected elements.

Key words: morphology, morpheme, affix, word formation, derivation, composition, prefixation, restriction, prefix, linguistic corpus

## Obsah

1. Úvod.....	7
2. Tvorba slov.....	8
2.1 Základní pojmy.....	9
2.2 Obohacování lexika.....	10
2.2.1 Kompozice.....	11
2.2.1.a Definice.....	12
2.2.1.b Neoklasická kompozice.....	13
3. Derivace.....	14
3.1 Zařazení.....	15
3.2 Restrikce.....	16
3.3 Afix.....	17
3.3.1 Typologie afixů.....	18
4. Pohledy na derivaci a kompozici.....	19
4.1 Etymologie.....	19
4.2 Sémantické hledisko.....	20
4.3 Lexikální autonomie.....	20
4.4 Funkce.....	21
4.5 Pohled synchronní a diachronní.....	22
5. Prefixace vs. kompozice.....	23
5.1 Morfologické procesy.....	23
5.2 Prefixace – derivační či kompoziční proces?.....	24
5.3 Slova zakončená apokopou.....	26
6. Prefix a prefixace.....	28
6.1 Prefixace.....	28
6.2 Prefix.....	28
6.2.1 Vymezení prefixů.....	29
6.2.2 Původ.....	30
6.2.2.a Shrnutí.....	32
6.2.3 Charakteristika.....	33
6.2.3.a Transkategorizační prefixy.....	36
6.2.4 Klasifikace.....	38
6.2.4.a Možnosti klasifikace.....	38
6.2.4.b Sémantické klasifikace.....	40

6.2.4.1	Prefixy vulgární, řecko-latinské, prefixoidy.....	43
6.2.4.1.a	Prefixy vulgární.....	43
6.2.4.1.b	Prefixy řecko-latinské.....	44
6.2.4.1.c	Prefixoidy.....	45
7.	Charakteristika použitých korpusů.....	48
8.	Případová studie.....	49
8.1.	Kritéria pro výběr zkoumaných slov.....	49
8.2.	Postup.....	49
9.	Význam prefixů.....	53
9.1.	Možné české protějšky.....	54
9.1.1.	<i>entre-</i> ve významu gradativním.....	55
9.1.2.	<i>entre-</i> ve významu lokativním.....	57
9.1.3.	<i>inter-</i> ve významu lokativním .....	58
9.1.4.	<i>sobre-</i> ve významu lokativním.....	59
9.1.5.	<i>super-</i> ve významu lokativním.....	61
9.1.6.	<i>super-</i> ve významu gradativním.....	62
10.	Závěr.....	63
	Résumé v češtině.....	66
	Resumen en español.....	68
	Bibliografie.....	70

## 1. Úvod

Morfologie se, jak víme, zabývá zkoumáním struktury slov, jejich vnitřní stavbou a nejrůznějšími změnami v ní. V předložené diplomové práci se budeme zabývat morfologickými procesy, konkrétně se pak zaměříme na jeden z derivačních procesů – prefixaci. Budeme se pohybovat na poli lexika, tedy v jedné z nejméně stabilních oblastí, která nejčastěji podléhá jakýmkoliv změnám. Tyto změny, které napomáhají k rozšiřování slovní zásoby, jsou naprosto přirozeným jevem, neboť žádný jazyk si nevystačí s repertoárem slov, který měl při svém vzniku. Lexikum bychom tedy mohli charakterizovat jako neukončený, proměnný systém, který se neustále rozšiřuje o nové prvky, jiné v něm naopak zanikají. I díky této proměnlivosti se jedná o oblast velmi složitou, ale také zajímavou.

Samotnou práci pak rozdělíme na dvě části. V té první se budeme zabývat teoretickými otázkami tvorby slov. Nejdříve nastíníme teoretické pozadí slovo tvorby a dále se přesuneme ke konkrétním morfologickým procesům. Zaměříme se zejména na otázku kompozice a derivace, jejich zařazení, vymežíme si některé pojmy a klíčové termíny spadající do této oblasti. Následující dvě kapitoly práce pak budeme věnovat již prefixaci a prefixům. Pokusíme se o definici, popíšeme si charakteristické rysy prefixů a uvedeme několik možných způsobů klasifikace.

Cílem této práce však není pouze popsat problematiku prefixace. V druhé části se pokusíme provést sémantickou analýzu prefixů s lokativním a gradativním významem, konkrétně pak předpon *entre-*, *inter-*, *sobre-* a *super-*. K tomuto účelu nám poslouží jazykový korpus. S jeho pomocí se nejdříve zaměříme na distribuci a porovnáme frekvenci výskytů vybraných prefixů mezi jednotlivými slovními druhy, v druhém kroku se pak budeme věnovat analýze překladů. Zajímá nás, jakým způsobem se námi zvolené prefixy odráží v češtině. Budeme vycházet z myšlenky, že i čeština (jako flexivní jazyk) disponuje širokým repertoárem prefixů, pokusíme se tedy ke španělským předponám najít jejich české ekvivalenty.

V závěru pak přineseme shrnutí výsledků, kterých jsme dosáhli při práci s korpusem. Nemůžeme samozřejmě opomenout ani bibliografickou poznámku.

## 2. Tvorba slov

Jak známo, jazyk je naším nástrojem, který slouží ke komunikaci a bez něj by interakce mezi lidmi nebyla možná. Jedná se však také o živý organismus, který podléhá různorodým změnám. Ty mohou být podřízené mnoha faktorům, mimo jiné i nejrůznějším přeměnám ve společnosti a vlivům okolí (např. při vzniku nových nástrojů a pokroku techniky přichází i potřeba pojmenovat nové identity a jevy) atd., slova tedy soustavně zanikají a vznikají.

Jak již bylo naznačeno v úvodu, v teoretické části se budeme pohybovat na poli konstrukční morfologie, která zkoumá procesy a okolnosti vzniku nových výrazů. Spojení konstrukční morfologie, které poprvé použila Danielle Corbinová, odpovídá v češtině pojmu „slovotvorba“ (v angličtině pak *word-formation*, ve španělštině *morfología léxica* či *creación de palabras*). Můžeme se setkat i s pojmem derivační morfologie (*morfología derivada*), který se jasně vymezuje proti morfologii flexivní (*morfología flexiva*) – při flexi (na rozdíl od derivace) nedochází k sémantickým změnám, proto je velmi důležité oba pojmy nezaměňovat (i když se objevují i názory, které oba tyto pojmy ztotožňují).

„...*konstrukční morfologii* (a nikoliv už *derivační* – neboť termín *derivace* je dvojznačný v tom smyslu, že je kladen do opozice jak vůči flexi, tak vůči kompozici) budu napříště nazývat součástí gramatiky, která obsahuje většinu operací sloužících k tvoření nových slov a která je v tomto ohledu v protikladu k morfologii flexivní.“<sup>1</sup>

Tvorba slov je předmětem studie lexikologie a lexikální morfologie. Lexikologie studuje funkci lexémů, což jsou nejmenší možné samostatně existující abstraktní jednotky, v řeči se pak realizují jako konkrétní slova. Morfologie oproti tomu studuje dílčí složky slov, morfémy, což jsou ze sémantického hlediska nejmenší jednotky, které nesou význam (v tomto případě tedy mluvíme o morfémech lexikálních), z gramatického hlediska se jedná o minimalní gramatické jednotky slova (pak mluvíme samozřejmě o morfémech gramatických). Španělská královská akademie (*Real Academia Española*, dále jen RAE), o jejíž názor se budeme mnohdy opírat, ve své gramatice *Nueva Gramática de la Lengua Española*<sup>2</sup> uvádí:

„La morfología es la parte de la gramática que se ocupa de la estructura de las palabras, las variantes que estas presentan y el papel gramatical que desempeña cada segmento en relación con los demás elementos que componen. Se suele dividir en dos grandes ramas: la

---

<sup>1</sup> ŠTICHAUER, P. *Tvoření slov v současné italštině*. Praha: Karolinum, 2007, str. 15.

<sup>2</sup> REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2010.

morfología flexiva y la morfología léxica, y según la perspectiva adoptada se distingue entre morfología sincrónica y morfología diacrónica.“<sup>3</sup>

Slova mohou být jednoduchá, složená, nebo derivovaná. Ačkoliv se dotkneme i tématu kompozice, bude nás zajímat zejména poslední z výše zmíněných skupin a proces derivace.

## 2.1 Základní pojmy

Slovotvorba se zabývá studiem pravidel, díky kterým je slova možné tvořit, derivovat a modifikovat, studuje mimo jiné především morfologické procesy, které ovlivňují tzv. lexikální báze (ve španělštině *bases léxicas*) a strukturu slov. Nyní si nastíníme další zásadní pojmy, se kterými se ve slovotvorbě operuje a se kterými se můžeme velmi často setkat.

V práci se budeme věnovat morfémům, které jsou součástí vyšších jednotek tzv. lexémů. Jak již bylo řečeno, ty většinou odpovídají konkrétním slovům (nazýváme je pak lexémy simplexní, pokud ne, jedná se o lexémy komplexní). Dále se dají segmentovat na již zmíněné morfémy, které mohou být lexikální, nebo gramatické a jak uvádí autoři Bohumil Zavadil a Petr Čermák ve svém díle *Mluvnice současné španělštiny* (2010), můžeme je také rozdělit na volné a vázané.<sup>4</sup>

-**volné morfémy** jsou graficky oddělitelné, nabývají tedy podobu slov. Můžeme rozlišit morfémy autonomní (lexikální povahy) a satelitní (gramatické povahy, jedná se o pomocná slova jako např. *he hablado*)

-**morfémy vázané** nás budou však v této práci zajímat více. Jedná se o morfémy, které se pojí s dalšími v rámci jednoho slova. Můžeme je dále rozdělit na bázové (ty nesou věcný význam a tvoří lexikální základ) a morfémy derivační (sice mají lexikální povahu, opírají se však o morfémy bázové, ke kterým se pojí, a vytváří tak nový lexém, ačkoliv samozřejmě příbuzný s tím původním). Právě do této kategorie spadají sufixy, interfixy a především prefixy, které nás budou zajímat a budou předmětem této práce. Ostatními typy morfémů (spojovací a desinenciální) se zabývat nebudeme, ponecháme je tedy stranou.

Na závěr uvádíme pro shrnutí definici ze zmíněného díla, ze kterého jsme vycházeli:

---

<sup>3</sup> REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *Nueva gramática de la lengua española: manual*. Madrid: Espasa, 2009, str.6.

<sup>4</sup> ZAVADIL, Bohumil / ČERMÁK, Petr. *Mluvnice současné španělštiny*. Praha : Karolinum, 2010, str. 27.

„...lexémy klasifikujeme do obecnějších tříd zvaných slovní druhy. Elementárními složkami lexémů jsou **morfémy** – minimální znakové jednotky jazyka. Podle své lexikální nebo gramatické povahy vytvářejí morfémy podsystém lexikální a podsystém morfologický. V **lexikálních morfémech** se realizují lexikální (onomaziologické), slovtvorné kategorie slovních druhů; v **morfémech gramatických** se realizují kategorie gramatické.“<sup>5</sup>

## 2.2 Obohacování lexika

Ačkoliv se slovtvorba zabývá především studiem morfologických mechanismů, díky kterým se lexikum obměňuje a rozšiřuje, existují i další prostředky (jako např. výpůjčky), díky kterým dochází k obohacování jazyka a vzniku neologismů. Uvedeme alespoň některé z nich a představíme si i názory některých autorů na danou problematiku.

Petr Stehlík<sup>6</sup> uvádí ve svém díle, o které se budeme v práci mnohokrát opírat, hned několik příkladů. Např. Manuel Alvar Ezquerra prý mluví o několika procesech – jakési revitalizaci lexika (*revitalización*), onomatopoeie (*creación onomatopéyica*), začleňování cizích slov (*incorporación de voces ajenas*) a tvorbě nových výrazů (*formación de palabras nuevas*).<sup>7</sup>

-revitalizace neboli proces „znovuobjevení“, spočívá ve znovuzavedení slova, které před nějakou dobou zaniklo, do konkrétního jazykového systému. Výraz ze systému vymizí, po čase se ale opět navrátí do aktivní slovní zásoby a to většinou se stejným významem, který nesl před svým dočasným zánikem. Někdy může však ke změně dojít, slovo nabude významu nového, jehož užití se v jazyce ustálí, v tomto případě hovoříme tedy o jakési sémantické renovaci.

-onomatopoeie neboli zvukomalba se zakládá na schopnosti slov foneticky napodobit některé zvuky.

-přejímání cizích slov – Vedle jazykového dědictví, které si s sebou každý jazyk přináší (v případě španělštiny samozřejmě hovoříme o dědictví latinském), do lexika pronikají i výrazy z dalších jazykových systémů. Podle Manuela Alvara Ezquerry ve španělském jazyce můžeme najít zhruba 23 % slov poděděných (z latiny), 35 % neologismů (tedy slov nově vzniklých) a okolo 41 % slov přejatých z

<sup>5</sup> ZAVADIL, Bohumil / ČERMÁK, Petr. *Mluvnice současné španělštiny*. Praha : Karolinum, 2010, str. 23.

<sup>6</sup> STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.

<sup>7</sup> ALVAR EZQUERRA, Manuel. *La formación de palabras en español*. Madrid: Arco/libros, 2002, str 11.

jiných jazyků (zejména pak z jiných románských jazyků, řečtiny, arabštiny). Zajímavostí však je, že tato slova přijatá z cizích jazyků tvoří „pouze“ 10 % reálně využívaného lexika. Nejvíce využívány tak zůstávají výrazy s původem v latině (tvoří zhruba 81 % používaného lexika).<sup>8</sup>

-tvorba nových slov – Právě tento poslední způsob, díky kterému dochází k vytváření úplně nových slov popř. ke skládáním slov z výrazů již existujících, a to pomocí nejrůznějších morfologických procesů, které existují v jazyce odjakživa, nás bude zajímat.

Někteří autoři se zabývají otázkou slovo tvorby detailněji, a můžeme se tak u nich mnohdy setkat s poněkud netradičními návrhy. Např. Almela se odklání od klasického názoru a vytváří model, podle kterého se rozlišují čtyři mechanismy: *adición* (dalo by se přeložit jako přidání morfému, mezi tyto procesy autor řadí prefixaci, sufixaci, infixaci<sup>9</sup>, kompozici a parasyntézu<sup>10</sup>), *modificación* (modifikace), *sustracción* (neboli odebrání morfému), *combinación* (kombinace)<sup>11</sup>. Guerrero Ramos také vychází ze čtyř základních typů neologie, kterými jsou podle něj tvorba „ex nihilo“ (neboli vytvoření z ničeho), tvorba kombinací již existujících elementů (prefixace, sufixace, kompozice), jiné postupy (např. zkracování neboli *acronimia*<sup>12</sup>), a posledním typem jsou pak výpůjčky.<sup>13</sup>

Jak již bylo řečeno, v této práci nás bude zajímat rozšiřování slovní zásoby pomocí morfologických operací. Tyto procesy vychází z elementů, které v daném jazyce již existují a jejichž kombinací se vytváří elementy nové. Tradičně tedy bývá slovo tvorba dělena na derivaci (neboli odvozování) a kompozici (neboli skládání).

### 2.2.1 Kompozice

Ačkoliv kompozice patří v románských jazycích (ve srovnání s ostatními jazyky) k méně produktivním procesům, představuje velmi diskutovanou otázku. Hranice mezi slovy složenými, která jsou výsledkem kompozice, a jinými gramatickými strukturami (např. výrazy s prefixem), byla vždy velmi nejasná a o kompozici a derivaci se vždy vedly

---

<sup>8</sup> ALVAR EZQUERRA, Manuel. *La formación de palabras en español*. Madrid: Arco/libros, 2002, str. 10.

<sup>9</sup> Morfologický proces, během kterého dojde k přidání jednotky mezi bázi a sufix.

<sup>10</sup> Jedná se o proces, při kterém dochází k oběma těmto slovo tvorným procesům (kompozici i derivaci) zároveň, pokud by k jednomu z procesů nedošlo, existence daného slova by nebyla možná.

<sup>11</sup> STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, str. 10.

<sup>12</sup> Název *acronimia* označuje morfologický postup, během kterého vznikne ze dvou (výjimečně tři) lexikálních jednotek pouze jedna výsledná. Jedna z těchto jednotek však nevstupuje do procesu celá, dojde k jejímu zkrácení a zapojuje se pouze její jakýsi fragment (v podobě jedné či dvou slabik). Např. výraz *europa* se zkrátí na *euro* a ve spojení s *burocracia* vznikne výsledný výraz *eurocracia*.

<sup>13</sup> STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, str. 10.

vzrušené debaty. Z hlediska synchronního nebývají např. kombinace adverbii, předložek a spojek (tedy výrazy jako *abajo*, *adonde*, *conque*, *debajo*) považovány za složená slova, z hlediska diachronního se situace a vnímání může mnohdy změnit. Situace se navíc komplikuje existencí parasyntézy, která bývá označována za jev na pomezí kompozice a derivace.

Již tak delikátní problém kompozice vs. derivace a zařazení konkrétních mechanismů (prefixace, suffixace apod.) do některého z těchto fenoménů se tak ještě komplikuje. Pokusíme se oba pojmy popsat a poté se zaměříme na konkrétní procesy.

### 2.2.1.a Definice kompozice

Kompozici bychom mohli definovat jako morfologický proces, během kterého dvě či více slov tvoří jedno slovo složené, kompozitum.

„Se llama COMPOSICIÓN el proceso morfológico por el que dos o más palabras forman conjuntamente una PALABRA COMPUESTA O COMPUESTO...“<sup>14</sup>

Další ze zásadních děl Španělské královské akademie *Gramática Descriptiva de la lengua Española*<sup>15</sup> charakterizuje kompozici jako spojení dvou bází, které se navíc může opakovat, neboli z jednoho kompozita může vzejít další (i když se to nestává příliš často):

„Si el elemento añadido a la base es otra base, hablamos del porceso de composición (*boca* + *manga* *bocamanga*). Al igual que los procesos de afijación, los de composición también pueden repetirse; de donde resulta que un tema compuesto deviene constituyente de otro tema compuesto. En español, como en latín y otras lenguas románicas, la repitición en la composición es excepcional (cf. el ejemplo citado *parabrisas limpiaparabrisas*), pero sí es frecuente, por ejemplo, en las lenguas germánicas“.<sup>16</sup>

Výsledkem je tak jedno slovo, skládající se ze dvou (popř. více) autonomních, plně funkčních a významových jednotek, které se v jazyce využívají i samostatně, jejich kombinace dá ale vzniku novému významu.

Kompozita se vyznačují kompozicionalitou, neboli vlastností, díky které je možno složené slovo interpretovat a dešifrovat na základě informací získaných z jeho jednotlivých částí. U derivovaných slov se mnohdy setkáme s podobnou vlastností, velmi však záleží na

---

<sup>14</sup> RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2010, str. 192.

<sup>15</sup> BOSQUE, I.; DEMONTE, V. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa Calpe, 1999.

<sup>16</sup> BOSQUE, I.; DEMONTE, V. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa Calpe, 1999, str. 4335

míře lexikalizace jednotlivých částí derivovaného výrazu a uvědomělosti mluvčího. Některá odvozená slova tak mohou být za jistých okolností jen velmi těžko čitelná a jejich jednotlivé části nesnadno rozpoznatelné.

### **2.2.1.b Neoklasická kompozice**

U některých autorů zabývajících se tvorbou slov ve španělštině se můžeme setkat s fenoménem neoklasické kompozice (*la composición neoclásica*). Jedná se o spojení převážně substantiv a adjektiv s prvky, které leží na pomezí elementů derivačních a kompozičních. Tyto prvky s původem v latině či řečtině (např. *logo-*, *santo-*, *geo-*, *etno-*, *neuro-*, *xeno-*, *fono-* nebo *-fono*, *crono-* nebo *-crono*) mnohdy nalezneme pod různorodým označením: *bases compositivas cultas* (popř. *prefijos cultos*), *elementos compositivos*, *temas neoclásicos*, *pseudoprefijos*, *falsos prefijos*, *seudoafijos*, *afijoides* (resp. *seudoprefijos*, *prefijoides* a *seudosufijos*, *sufijoides*) apod. Ani diverzita názvosloví situaci tedy příliš nezjednodušuje. Tyto elementy, které budeme dále kvůli jejich původu nazývat řecko-latinské, stojí někde na půli cesty mezi afixem a volnou formou (volným elementem), tedy mezi derivací a kompozicí. Nabývají i dalších atypických charakteristik, proto se jimi budeme více zabývat v kapitole šesté – *Prefix a prefixace*.

### 3. Derivace

Jak již bylo zmíněno, derivace patří k nejproduktivnějším procesům lexikogeneze. V tradičním pojetí bychom hovořili o odvozování, dnes je ale tento koncept mnohem širší a zahrnuje určitý repertoár morfémů, které se řídí specifickými pravidly. V lingvistickém chápání derivací rozumíme souhrn morfosyntaktických procesů, díky kterým za jistých omezení a pravidel dojde ke spojení bází a afixů (ty bázi předchází, staví se za ní, popř. obojí), vznikají tak nové jednotky, které obohacují lexikum daného jazyka, a jsou tak významnou součástí slovtvorby. Vidal Alba de Diego ve svém článku *En torno a la derivación*<sup>17</sup> derivaci definuje jako:

„el conjunto de procedimientos morfosintácticos que forman nuevas unidades monolexémicas a partir de un elemento radical (o ya derivado), autónomo y reconocible, mediante la adición inmediata (antepuesta o pospuesta, o en ambas posiciones a la vez) de uno o varios morfemas afijales“<sup>18</sup>

Při derivaci tedy dochází k různým morfosyntaktickým změnám, díky kterým z již existujících jednotek vzniknou jednotky nové. Slovní báze jsou reprezentovány hlavními lexikálními kategoriemi (které nazýváme vstupní kategorie a mohou jimi být substantiva, adjektiva, slovesa) a mohou být více či méně produktivní – záleží, jak často se do procesu derivace zapojují a kolik nových forem jsou schopny tvořit. Báze se pak pojí s nesamostatným vázaným elementem (afixem), jehož hlavní charakteristikou je, že se nevyskytuje v jazyce samostatně, izolovaně (musíme však dodat, že ve španělštině se v oblasti prefixace jedná o otázku mnohdy spornou, proto se jí budeme později věnovat). Afix připojený k bázi jí určitým způsobem ovlivňuje a formuje.

Derivaci však nesmíme zaměňovat za flexi – při té nedochází ke změně významu celého slova, při derivaci ano. Flexivní morfémy nesou gramatickou informaci (značí např. osobu, rod, čas apod.), derivační morfémy ale způsobují sémantickou změnu celého výrazu. I přesto se vedly spory o rozlišení derivace a flexe a autoři zaujívali různé postoje. Někteří dokonce ještě dnes ztotožňují derivaci s flexí, mluví o jednom jediném fenoménu. K tomuto názoru se samozřejmě nepřikláníme a smýšlíme o nich jako o dvou zcela rozdílných procesech.

---

<sup>17</sup> VIDAL, Alba de Diego. *En torno a la derivación*. In: *Philologica hispaniensiá : in honorem Manuel Alvar*. Madrid, Cátedra, 1985 (s. 21-32).

<sup>18</sup> VIDAL, Alba de Diego. *En torno a la derivación*. In: *Philologica hispaniensiá : in honorem Manuel Alvar*. Madrid, Cátedra, 1985, str. 21

Uvedme jako příklad dvě definice derivace. Manuel Alvar Ezquerro nabízí definici derivace bez zabíhání do problematiky otázky diachronního a synchronního pohledu a tvrdí, že derivace:

„consiste en la creación de elementos léxicos nuevos por la adición a palabras ya existentes en la lengua de elementos inseparables, esto es, de afijos, o por la supresión de algún afijo“<sup>19</sup>

Coseriu pak derivaci definuje následovně:

„la derivación es la combinación de dos elementos, de los que uno (el que se presenta en el significante) determina al otro (representado en el significante por el sufijo derivativo o por o).“<sup>20</sup>

Derivací vznikají tzv. slova odvozená (ve španělštině *voces derivadas*), která se skládají z kořene/báze (*raíz* neboli *base*) a afixu. Báze představuje nositele lexikálního významu, afixy pak přidávají informaci nejrůznějšího druhu a bázi modifikují. Mezi derivační procesy tradičně zařazujeme prefixaci (spojení prefixu+báze), sufixaci (spojení báze+sufix) a infixaci (vlození elementu mezi prefix a bázi, popř. bázi a sufix). Toto zařazení je však výsledkem dlouho vedených sporů a postavení prefixace nikdy nebylo (na rozdíl od sufixace) zcela jednoznačné. Někdy navíc může docházet ke spojení prefixace a sufixace. V takovém případě mluvíme o parasyntéze (spojení prefix+báze+sufix), která představuje další z nejproduktivnějších procesů tvorby slov.

Jak již bylo zmíněno, kompozice se vyznačuje kombinací samostatných lexémů, jde tedy o spojení dvou a více lexikálních jednotek, které se v jazyce mohou vyskytovat i samostatně (na rozdíl od derivace, kde je jedna z jednotek prvkem gramatickým, nikoliv lexikálním). Při derivaci tedy dává spojení lexikální báze a afixu vzniku nového slova, při kompozici dochází ke spojení dvou samostatných bází.

### 3.1 Zařazení

Prefixace vždy představovala ve srovnání se sufixací mnohem kontroverznější téma, vzbuzovala (a v jisté míře dodnes stále vzbuzuje) mnohé diskuze. Po dlouhá léta byla tradičně řazena k procesům kompozičním, pro mnohé lingvisty se pohybuje na okraji kompozice a derivace, někdy se dokonce vedou spory, zda se vůbec v případě derivace

---

<sup>19</sup> ALVAR EZQUERRA, Manuel. *La formación de palabras en español*. Madrid: Arco/libros, 2002, str. 50.

<sup>20</sup> Tamtéž, str. 50.

jedná o autonomní proces. Výskyt některých prefixů jako samostatných nezávislých prvků posloužil mnoha autorům jako primární argument. Někteří autoři pak dokonce část repertoáru prefixů řadí do kompozice a část do derivace. V dnešní době se od těchto tradičních názorů opouští a prefixace je vnímána jako proces derivační.

Závěrem bychom mohli parafrázovat německého filozofa a jazykovědce Wilhelma von Humboldta, který říká, že tvorba slov představuje jednu z nejzajímavějších a nejtajuplnějších součástí jazyka („la parte más profunda y misteriosa del lenguaje“<sup>21</sup>). Již od dob Nebrijy se derivace i kompozice studují v rámci morfologie, což se i nadále zdá být správný postup, stále však tyto fenomény zůstávají velmi diskutovanou otázkou. Setkáme se i s takovými názory, že by mělo dojít k odlišení lexikální morfologie, která by zkoumala základní mechanismy, jako např. derivaci, kompozici a parasyntézu, a lexikologii, která by se zabývala fenomény, jako jsou zkracování (*acronimia*), výpůjčky apod. (zastáncem tohoto postupu je např. Miranda). Různorodost názorů je velmi široká a autoři předkládají nejrůznější návrhy a myšlenky. O sjednocující pohled se pokusily rozsáhlé gramatiky vydané RAE *Gramática descriptiva de la lengua española* (dále jen GDLE) a *Nueva gramática de la lengua española* (dále jen NGRAE).

O tom, že derivace patří k nejproduktivnějším procesům slovtvorby, velmi přispívá k rozšiřování slovní zásoby, napomáhá kreativitě lexika a přispívá i k originálnímu stylu autora, však není pochyb. Morfologické procesy jsou naprosto přirozené, setkáváme se s nimi ve všech obdobích.

### 3.2 Restrikce

Při derivaci dochází k vytvoření nového slova za pomoci přidání afixu (díky tomu se v některých pramenech můžeme setkat s označením *afijación*). Bázi, se kterou se pojí, si afixy vybírají dle určitých kritérií a parametrů. Nemůžou se spojit s jakýmkoliv prvkem, procesy jsou podřízeny určitým pravidlům, neboli restrikcím, které spojení báze a afixu limitují.

Tyto restrikce mohou být:

- morfologické – např. vstupní lexikální kategorie slova (prefix se pojí jen se slovesy, vstupní slovní druh je stejný jako výstupní atd.)

---

<sup>21</sup> STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, str.8.

- sémantické – např. prefixy s lokativním významem se obvykle pojí s adjektivy: prefix *des-* vyjadřuje negaci, musí se tedy pojit s bázemi kombinovatelnými s negativním významem, vždy se pojí se slovesy (nebo jejich derivacemi)
- syntaktické – prefixy musí brát v potaz strukturu a obsah báze (např. reflexivitu sloves), některé prefixy vyžadují přítomnost dvou účastníků apod.
- fonologické – fonologickým aspektům prefixace se budeme ještě věnovat

S restrikcemi je spojeno i velmi zajímavé téma jazykové kompetence neboli jazykové způsobilosti. Jazyk je nástroj sloužící k promluvě, komunikaci. K té však může docházet, pouze pokud mluvčí jazyk nějakým způsobem ovládá. Předpokladem komunikace je tedy jakási jazyková kompetence, kterou každý jedinec nabývá praxí, používáním promluv a jejich odposlechem. Myšlenka této jazykové způsobilosti, jejímž průkopníkem je Noam Chomsky, je založena na hypotéze, že se mluvčí již od dětství učí znát ostatní báze, sémantické, lexikální, morfologické i fonologické restrikce a zejména pak výjimky v paradigmatech. Ví tedy, jakými pravidly se tvorba jednotlivých výrazu řídí, může je dešifrovat i vytvářet. Nemluvíme zde však o učení se v tradičním smyslu (tedy vědomém procesu), dítě si automaticky osvojuje pravidla jazyka, kterému je vystaveno.

### 3.3 Afix

Afixace patří spolu s kompozicí k nejproduktivnějším procesům slovo tvorby a afixy představují jedny z klíčových jednotek derivace. Jedná se o fakultativní morfémy, které jsou úzce závislé na bázi slova, se kterým jsou spojeny. Připojují se před nebo za tento základ a vždy jsou mu podřízeny, nejsou schopny nové slovo tvořit kombinacemi jen mezi sebou samými. Absence báze tedy není přípustná. Můžeme rozlišit afixaci prefixální, sufixální, nebo afixaci sufixálně-prefixální. Známý lingvista Vidal Alba de Diego ve svém článku vydaném ve sborníku *Philologica hispaniensi*<sup>22</sup> o afixech říká:

„el afijo es un morfema facultativo que depende estrechamente de la palabra a la que va unido. Es una unidad subordinada al lexema y colocada en posición primaria o secundaria respecto a él. Si se prefiere, podemos decir que es uno de los constituyentes inmediatos de la unidad significativa“<sup>23</sup>

<sup>22</sup> VIDAL, Alba de Diego. *En torno a la derivación*. In: *Philologica hispaniensi : in honorem Manuel Alvar*. Madrid, Cátedra, 1985, s. 21-32.

<sup>23</sup> VIDAL, Alba de Diego. *En torno a la derivación*. In: *Philologica hispaniensi : in honorem Manuel Alvar*. Madrid, Cátedra, 1985, str. 26.

### 3.3.1 Typologie afixů

Předmětem našeho zájmu budou afixy derivační, díky kterým dochází ke vzniku nových slov, afixy flexivní (obsahující gramatickou informaci, např. rodu, čísla, času apod.) ponecháme stranou. I systém afixů je v neustálém pohybu a vývinu, některé elementy po jisté době zaniknou a jsou nahrazeny afixy novými, někdy mohou být pouze jakousi módní záležitostí a udržet se jen po jistou dobu, jiné mohou být typické pouze pro konkrétní oblast.

Afixy ve španělštině můžeme v závislosti na synchronním a diachronním pohledu klasifikovat podle různých hledisek a přiřadit k některému z paradigmat. Jak uvádí Vidal Alba de Diego, afixy tak můžeme rozčlenit např podle:<sup>24</sup>

- a) lexikální kategorie výchozího slova
- b) lexikální kategorie výsledného slova (při sufixaci)
- c) stupně produktivity
- d) schopnosti afixu měnit lexikální kategorii báze
- e) oblasti použití daného výrazu

Aplikujeme-li hledisko diachronní, mohli bychom mezi afixy rozlišit primitivní prvky přejaté z latiny, afixy vypůjčené z jiných jazyků (řečtina, francouzština, angličtina atd.), afixy uměle vytvořené apod.<sup>25</sup>

---

<sup>24</sup> VIDAL, Alba de Diego. *En torno a la derivación*. In: *Philologica hispaniensa : in honorem Manuel Alvar*. Madrid, Cátedra, 1985, s. 21-32. str. 10

<sup>25</sup> VIDAL, Alba de Diego. *En torno a la derivación*. In: *Philologica hispaniensa : in honorem Manuel Alvar*. Madrid, Cátedra, 1985, str. 30.

#### 4. Pohledy na derivaci a kompozici

V této kapitole se zaměříme na vztah derivace resp. prefixace a kompozice, spory, které se o těchto fenoménech vedou a kontroverzní otázky, které danou tematiku komplikují. Dříve než se však zaměříme na problematiku těchto morfologických procesů, přistoupíme ke konkrétním hlediskům, na jejichž základě k vymezení těchto postupů vůbec dochází, neodmyslitelně tak k danému tématu patří. Zaměříme se na pohled synchronní a diachronní, některá kritéria popíšeme do větších detailů.

Celkový pohled a rozdělení prefixů jsou vždy ovlivněny kritériem, které při zkoumání aplikujeme. I proto panují v otázce zařazení prefixace mezi derivační či kompoziční procesy neshody, autoři aplikují různá hlediska, a dochází tak k jiným výsledkům. My se opřeme zejména o studii Petra Stehlíka *Elementos prefijales cultos: ¿morfemas compositivos o prefijos?*<sup>26</sup> a konkrétní hlediska si popíšeme.

##### 4.1 Etymologie

První kritérium, na které se zaměříme, je kritérium **etymologické**, o které se většina lingvistů asi nejčastěji opírá. Toto hledisko se zakládá na původu konkrétních předpon. Za prefixy jsou považovány jen ty prvky, které se už v latině či řečtině vyskytovaly jako předložky popř. adverbia. Sami zastánci tohoto přístupu však připouští, že vymezení na základě etymologie je mnohdy problematické. Např. Iordan a Manoliu charakterizují prefixy jako elementy pocházející z předložek a adverbií, víme však, že jsou i takové, které adverbiální nebo prepozicionální původ nemají. Vystává tedy otázka, jak je klasifikovat. Iordan y Manoliu je nazývají „seudoprefijos“<sup>27</sup> popř. prefixoidy (*prefijoides*) a berou je jako samostatnou skupinu, kterou staví do opozice vůči ostatním prefixům (této otázce se budeme ještě věnovat, viz kapitola šest), avšak i sami autoři připouští, že i tyto elementy původ v předložkách mít mohou. Daná charakteristika tedy není zcela stoprocentní.

Na základě vymezení etymologického bychom mezi prefixy jako derivační prvky zařadili předpony *anti-*, *archi-*, *extra*, *hiper-*, *hipo-*, *infra-*, *inter-*, *intra-*, *pos(t)-*, *retro-*, *sub-*, *super-*, *supra-*, *trans-*, *ultra-*.<sup>28</sup> Ostatní elementy dle tohoto kritéria spadají do kompozice.

Velkými zastánci etymologického kritéria byli např. José Alemany Bolufer, či již zmínění Iordan a Manoliu. Nutno ale dodat, že v pozdějších pracích se etymologickému hledisku nepřikládá již taková váha, neboť tato čistě diachronní klasifikace je ze

<sup>26</sup> STEHLÍK, Petr. *Elementos prefijales cultos: ¿morfemas compositivos o prefijos?* Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské Univerzity, 2001, roč. 50, č. 22, s. 105-114.

<sup>27</sup> STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, str. 50.

<sup>28</sup> STEHLÍK, Petr. *Elementos prefijales cultos: ¿morfemas compositivos o prefijos?* Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské Univerzity, 2001, roč. 50, č. 22, str. 110.

sémantického hlediska velmi nekoherentní. V dnešní době se důležitější zdá být funkce a sémantický význam konkrétního prefixu, který dříve nebýval tolik brán v potaz.

#### 4.2 Sémantické hledisko

Důležitější se v moderní lingvistice zdá být hledisko **sémantické**, které se však vlastně úzce pojí s kritériem etymologickým. Hlavní roli při rozlišení prefixů a kompozičních prvků hraje sémantická nezávislost/autonomie. Prvky, které nesou plnohodnotný význam, nezávislý na dalším členu, se kterým se pojí, se řadí mezi prvky kompoziční. M.Seco ve svém díle o sémantickém významu afixů říká:

„la raíz es la parte que encierra la idea general de la palabra, y el afijo es un factor que modifica y concreta, en un determinado sentido, esa idea general“<sup>29</sup>

Podle něj tedy kořen představuje jakousi hlavní myšlenku, která je pak afixem modifikována. Podobný postoj ohledně prefixů zastávají i Varela y Martín García a definují je jako:

„adjuntos que modifican el significado de la palabra compleja de manera circunstancial“<sup>30</sup>

Z tohoto pohledu by většina tzv. prefixoidů spadala do repertoáru prvků kompozičních. Naopak prvky s významem temporálním, lokativním, apreciativním apod., které doplňují a rozvíjejí význam báze, jsou na něm závislé, budou tedy dle sémantického hlediska spadat do kategorie prvků derivačních. Autoři, kteří aplikují toto kritérium, dochází k velmi rozdílným výsledkům, zařazení některých konkrétních prefixů bývá velmi nejednotné. Je tedy zřejmé, že pouze kritérium sémantické autonomie k rozlišení nepostačí.

#### 4.3 Lexikální autonomie

Jako další kritérium nám poslouží **lexikální autonomie** prvku (*autonomía léxica*<sup>31</sup>), i když toto kritérium bývá aplikováno spíše sporadicky. Již z názvu je jasné, že rozhodujícím faktorem bude lexikální samostatnost prefixu. Mezi derivační prvky tak zařazuje jen ty, které se v jazyce nevyskytují volně ve formě samostatných plnohodnotných jednotek, nenalezneme je tedy jako samostatné slovo. Tím jsou z derivace vyloučeny téměř všechny prefixy vulgární (*prefijos vulgares*<sup>32</sup>) (např. *ante-*, *con-*, *entre-*). Naopak se v repertoáru

<sup>29</sup> STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, str. 51.

<sup>30</sup> Tamtéž, str. 51.

<sup>31</sup> Tamtéž, str. 52.

<sup>32</sup> Jedná se o původní prefixy vyskytující se ve španělštině od nejdávnějších dob, více se jim ale budeme věnovat v kapitole 6.

objevují elementy, které se dle jiných kritérií (sémantického např.) objevují mezi prvky kompozičními.

Otázkou volnosti a vázanosti prefixů se zabývají všichni autoři zkoumající prefixaci a někteří z nich dokonce kritérium lexikální samostatnosti považovali za zcela zásadní (např. Manuel Alvar Ezqeurra, který na základě této myšlenky zařadil prefixaci vulgární do kompozice a prefixaci za pomoci prvků řecko-latinských do derivace, toto rozdělení později přebírá např. Lang). Již od dob Nebrijy však převládá názor, že prefixy mohou být morfémy volné i vázané. Proto je toto kritérium spíše doplňkové a ne zcela využívané.

Pro zajímavost uvádíme srovnání výsledků dle rozdílných hledisek – konkrétně pak hlediska sémantického a lexikální volnosti. Zjistíme, že výsledky získané při aplikaci těchto kritérií se velmi liší a shoda panuje jen v zařazení prvků řecko-latinských s předložkovým původem do derivace. Z toho vyplývá zásadní důležitost kritéria, o které se opřeme. Srovnávací tabulku přebíráme z publikace Petra Stehlíka *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*.<sup>33</sup>

	<b>Prefijos vulgare</b> ( <i>ante-, contra-, etc.</i> )	<b>Prefijos cultos</b> ( <i>anti-, inter-, etc.</i> )	<b>Raíces prefijas</b> ( <i>bio-, cardio-, etc.</i> )
Criterio etimológico-categorial	Derivación	Derivación	Composición
Criterio de autonomía semántica	Derivación	Derivación	Composición
Criterio de autonomía léxica	composición	Derivación	Derivación

V druhé (praktické) části této práce se budeme zabývat převážně významem konkrétních prefixů, proto v popředí našeho zájmu stojí hledisko sémantické, podle kterého prefixy vulgární i řecko-latinské spadají mezi derivační procesy. Otázka klasifikace tvz. prefixoidů (v této tabulce pod označením *raíces prefijas*) je díky některým charakteristickým rysům těchto prvků poněkud složitější.

#### 4.4 Funkce

Hledáme-li čistě synchronní hledisko osvobozené o jakoukoliv konotaci s etymologií, narazíme na hledisko **funkční**. Aplikujeme-li funkční kritérium, nekomplujeme situaci izolovanými případy a výjimkami. Výpovědní hodnotu nese frekvence výskytu

<sup>33</sup> STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, str. 54.

konkrétního prvku, bereme tedy v potaz jen to, zda se daný element vyskytuje častěji ve formě prefixu, či naopak.

#### **4.5 Pohled synchronní a diachronní**

Výše jsme narazili v podstatě na dva odlišné pohledy – synchronní (zaměřující se na jazyk jako systém existující v daném momentu a nepřihlížející ke změnám v čase, uplatňuje aktuální pohled na současnou situaci) a diachronní (který se naopak zaměřuje na jazykové změny a proměny v čase, soustředí se na původ slov, etymologii a pravidla, která se uplatňovala v minulosti). Synchronní pohled akcentuje spíše sounáležitost konkrétního prefixu k samostatné lingvistické jednotce, diachronní pak zdůrazňuje nepřerušenu existenci daného prefixu (popř. jeho znovuzavedení do systému). Jak jsme si ale ilustrovali, rozdělením na základě synchronního a diachronního nelze prefixy plně vymezit, proto se někdy jednotlivá kritéria při klasifikacích kombinují.

Jak jsme si ilustrovali, výsledky závisí na hledisku, o které se konkrétní autor při zařazování prvků do derivace popř. kompozice opírá, většina výše zmíněných hledisek však zapříčiňuje značnou nejednotnost v rámci skupin – např. některé řecko-latinské prvky bývají mnohdy řazeny do kompozice a jiné do derivace. Celistvost v dělení tak nalezneme jen velmi obtížně. Prvky, které např. RAE považuje za kompoziční, Manuel Alvar Ezquerro definuje jako prvky derivační apod. Neexistuje zcela jednotný koherentní názor, situace se komplikuje i nejednotností v názvosloví. V této oblasti lexikogeneze vždy panovaly značné neshody.

## 5. Prefixace vs. kompozice

V předchozích kapitolách jsme již narazili na některé problematické otázky. Prefixace v posledních desetiletích vyvolávala (a mnohdy stále vyvolává) vzrušené debaty ohledně základních otázek, jako je definice a delimitace morfologických prvků podílejících se na slovo tvorbě (předpony, přípony atd.), vymezení kompozice a derivace atd. Bez pochyby se jedná o jeden z hlavních problémů v rámci celé lexikogeneze. Existuje nepřehledné množství prací, které se této tematice věnují, a pohled na tuto problematiku se postupem času velmi měnil. V následující kapitole si naznačíme různé tendence v průběhu času a představíme si konkrétní názory na dané téma.

### 5.1 Morfologické procesy

Jak jsme již naznačili, první otázka, která se naskýtá a kterou se zabývá např. Petr Stehlík, je vůbec celkové vymezení pojmů a kolik různých procesů se dá v rámci konstrukční morfologie rozlišit. Někteří lingvisté hovoří v případě derivace a kompozice pouze o jednom mechanismu, tyto procesy tak vystupují pod jedním souhrnným názvem (např. Marchand – oba procesy zahrnuje pod termín derivace, Marinet – sice odlišuje existenci obou konceptů, zahrnuje však oba pod jeden výraz „synthème“<sup>34</sup>, Dubois pokládá kompozici a afixaci za součást derivace, dále se můžeme setkat např. s označením *expansión* neboli expanze).<sup>35</sup> Převládajícím názorem však zůstává ten, který rozlišuje vícero různých mechanismů, i zde však narazíme na jistou diverzitu pojmu a označení. Někteří autoři mohou rozlišovat např.:

- a) expanze (do té spadá prefixace a kompozice) a derivace
- b) afixace (sem se řadí flexe a derivace) a kompozice
- c) derivace (prefixace, sufixace) a kompozice<sup>36</sup>

Dnes se za všeobecně platný názor přijímá ten, který rozlišuje kompozici a derivaci, prefixaci a sufixaci řadí mezi procesy derivační (tedy možnost s označením c) a konkrétní předpony pak rozděluje dle sémantického hlediska. Někteří autoři se ale proti tomuto rozdělení vymezují, předkládají klasifikaci jinou, i nadále se jedná do jisté míry kontroverzní a diskutované téma.

---

<sup>34</sup> VIDAL, Alba de Diego. *En torno a la derivación*. In: *Philologica hispaniensia : in honorem Manuel Alvar*. Madrid, Cátedra, 1985, str. 22.

<sup>35</sup> STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, str. 10.

<sup>36</sup> Tamtéž, str. 10.

## 5.2. Prefixace – derivační či kompoziční proces?

Problematika zařazení prefixace mezi derivační či kompoziční procesy byla zmíněna. Lingvistická tradice již od první gramatiky vydané v roce 1492 řadí prefixaci do kompozice a pod pojmem derivace se skrývá pouze proces sufixace (sufixace je totiž jakýmsi prototypem procesů derivačních, sufix představuje nukleum derivovaného slova, což prefix není, sufixace je charakteristická schopností měnit lexikální kategorii báze apod). Dodnes jsou pozůstatky této klasifikace v myslích některých lingvistů znatelné. Někteří autoři v současnosti stále považují prefixaci za proces odlišný od derivace (ale i kompozice). Např. Varela a Martín García komentují tento problém slovy:

„la prefijación no puede, en rigor, ser considerada derivación ya que una característica fundamental de la derivación por excelencia –la sufijación- es cambiar la categoría de la base“.

Nutno říci, že gramatikové tuto tradiční koncepci zakládali na mnohdy pádných argumentech. Prefixy v mnoha případech korelují s předložkami, a najdeme tak mezi nimi jejich přímé ekvivalenty (např. *ante-sala, en-cancelar...*)<sup>37</sup>. Tyto elementy se tedy mohou použít v jazyce samostatně, což podporuje myšlenku některých autorů o spojení a kombinaci dvou volných forem, a tedy prefixů jako prvků kompozičních. V takto složeném slovu by prefix představoval tu část, která není nukleem, která naopak nukleum sémanticky modifikuje, ale většinou nezmění jeho gramatické kategorie. Navíc, jak vyplývá z výše uvedeného citátu, derivační procesy se vyznačují schopností měnit slovní druh báze, čehož prefixy všeobecně schopné nejsou (ačkoliv nalezneme i výjimky). Proti těmto názorům se však vymezují jiní lingvisté se silnými protiargumenty a snaží se myšlenku prefixace jako kompozičního procesu vyvrátit.

Velmi zajímavý pohled nám nabízí také Bustos Gisbert, který rozděluje jazykové změny do dvou skupin. Jedny se odehrávají na poli sémantickém, druhé naopak na poli morfologickém/funkčním (dochází např. ke změně lexikální kategorie apod.). U prefixace i kompozice dochází ke stejnému typu změny, logicky se tedy musí jednat o stejný proces. Na základě tohoto argumentu autor prefixaci řadí ke kompozičním postupům.

Výše zmíněná kritéria nelze aplikovat na všechny prefixy – existují i takové předpony, jejichž forma se s předložkami neshoduje, nevyskytují se volně a nemůžeme hovořit o jejich vlastní autonomii, tudíž ani o spojení dvou nezávislých forem. V některých

---

<sup>37</sup> VARELA, S. – MARTÍN GARCÍA, J.: La prefijación. In: BOSQUE, Ignacio; DEMONTE, Violeta. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid : Espasa Calpe, 1999, str. 4995.

konkrétních případech může být prefix lehce identifikovatelný i oddělitelný, pak by se o kompozici jednat mohlo, v mnoha případech tomu tak však není, pak by se jednalo o derivaci. Některé předpony navíc schopné změnit slovní druh báze jsou, jak si ukážeme v následujících kapitolách.

Jedním z charakteristických znaků prefixů je i jejich typická pozice ve slově – vždy se nachází před bází slova. Striktně vymezené postavení je typické pro afíxy (nikoliv volné prvky), dle tohoto argumentu se tedy v případě prefixace musí jednoznačně jednat o derivaci. Myšlenku prefixace jako součást derivačních procesů podporuje např. i Vidal Alba de Diego. Podle něj prefixy (stejně jako sufixy) pozbývají syntaktickou samostatnost, téměř vždy se jedná o funkční resp. gramatické morfémy. Ačkoliv u některých nalezneme určité podobnosti s předložkami a příslovci, sémantická i syntaktická volnost je i tak minimální. Kdyby prefix nabýval vyššího stupně sémantické autonomie, mohl by do procesu vstupovat jako derivační báze.<sup>38</sup>

Prvním autorem, který rozlišil prefixaci od kompozice (a také od derivace, která v té době byla považována za identickou se sufixací), byl Menéndez Pidal, díky kterému došlo k jakémusi průlomů ve vnímání celé problematiky. Od Saussura pak již u mnoha autorů převažuje názor, že prefixy (ať už pochází z předložek nebo ne) postrádají sémantickou i funkční nezávislost, proto se vedle sufixů a infixů zařazují do derivace. Královská akademie považuje prefixaci za proces kompoziční od prvního vydání gramatiky (GRAE, 1771) až do roku 1973 (vydání *Esbozo*), navíc ve svých slovnících mnoho prefixálních morfémů (které jiní autoři označují za elementy derivační) začleňuje mezi prvky kompoziční. Až *Nueva Gramática de la lengua española* (NGRAE, 2009) připouští začlenění prefixace především do derivačních postupů. Stejnými slovy komentuje vývoj i Petr Stehlík ve svém díle:

„mientras que en los estudios clásicos era más común ubicarla (la prefijación) en la composición, en la actualidad se la sitúa de forma mayoritaria en la derivación“<sup>39</sup>

Závěrem můžeme říci, že o derivačním či kompozičním charakteru prefixace se mnohdy ještě vedou diskuze. Velmi záleží na konkrétním úhlu pohledu, velmi důležitý je i osobní postoj autora, situace se navíc komplikuje existencí nejrůznějších prvků, které se díky svým netradičním charakteristikám řadí na pomezí derivace/kompozice (např. prvky označené jako *elementos cultos*, o kterých bude řeč dále). Jedná se tedy o prvky velmi

<sup>38</sup> VIDAL, Alba de Diego. *En torno a la derivación*. In: *Philologica hispaniense : in honorem Manuel Alvar*. Madrid, Cátedra, 1985, str.25.

<sup>39</sup> STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, str. 49.

různorodé, proto v této oblasti nalezneme tolik sporných otázek. Petr Stehlík komentuje tento problém následovně:

„la causa puede estar el hecho de que, bajo el nombre de prefijos, se agrupan formas dispares: unas se parecen a bases de origen culto independiente (*seudo, logo, neo...*), otras se han lexicalizado –o están en vías de ello- (*ultra, super...*) y otras son preposicionales (*a, de, in, sobre...*); es lógico que el alineamiento agrupado de formas tan diversas lleve consigo una fuente de discrepancias“<sup>40</sup>

Podle dnes již většiny lingvistů se prefixy řadí mezi derivační prvky patřící do skupiny afixů (společně se sufixy), některé prefixy se nacházejí ve volné distribuci, některé se mohou vázat na konkrétní slovní druh, určitý kořen apod. Jeden prefix se může vyskytovat v podobě více alomorfů, z nichž jeden se opravdu může formálně shodovat s předložkou, ostatní nikoliv. Můžeme se však stále setkat s autory, kteří inklinují k myšlence nezahrnovat prefixaci do procesu derivace. Objevuje se i myšlenka, že se nejedná čistě ani o proces kompoziční. Prefixy výrazněji neovlivňují slovo, ke kterému se pojí, nemění celkovou podstatu významu, proto se jedná o proces odlišný i od kompozice.

### 5.3 Slova zakončená apokopou

Jen jako zajímavost přidáváme zmínku o prefixech vzniklých apokopou. Např. Pérez González nazývá předpony typu *auto-* (vzniklé zkrácením výrazu *automóvil*) „pseudoprefijos“ popř. prefixoidy<sup>41</sup>, toto označení je však poněkud zavádějící, nejedná se o prvky identické s prefixoidy, o kterých jsme se již zmiňovali a o kterých bude řeč v následující kapitole.

Tvary zakončené apokopou dávají velmi často vznik i běžným slovům (na rozdíl od prefixoidů, ty jsou typické jen pro určité sféry). Tyto elementy v mnoha případech nenesou význam jako původní výrazy v latině či řečtině, se kterými korespondují, ale nabývají jiného významu přijatého z nově vzniklých slov, kterých jsou součástí. Guerrero Ramos mluví o prefixech zakončených apokopou jako o:

„auténticos morfemas lexicales resultado de una renovación producida en la lengua en época muy reciente“<sup>42</sup>.

---

<sup>40</sup> STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, str. 50.

<sup>41</sup> Tamtéž, str. 65.

<sup>42</sup> Tamtéž, str. 65.

I na poli prefixů vzniklých apokopou se můžeme však setkat se dvěma různými základními tendencemi nahlížení na danou problematiku. Někteří lingvisté dané elementy začleňují do stejné skupiny s prefixoidy (tito autoři považují za hlavní kritérium aktuální funkci elementů a jejich schopnost tvořit další slova, ve kterých se vždy nacházejí na přední pozici, což je začleňuje k prefixům), jiní na ně nahlíží jako na samostatná slova v kompozici. Apokopou/zkrácením vznikne totiž element, který se v některých případech může používat i samostatně (např. *tele-visión – la tele*). Otázka derivace či kompozice je tak u těchto prvků ještě komplikovanější.

## 6. Prefix a prefixace

V této kapitole se zaměříme důkladněji na pojmy prefixace a prefix. Opřeme se zejména o sborníky RAE – *Nueva gramática de la lengua española*<sup>43</sup> a *Gramática descriptiva de la lengua española*<sup>44</sup>, za jejichž pomoci si nastíníme historické hledisko původu prefixů, jejich hlavní charakteristiky, představíme si některé možné klasifikace i některé aspekty, které stále vyvolávají řadu otázek.

### 6.1 Prefixace

Prefixace představuje jeden z nejvyužívanějších a nejproduktivnějších morfologických procesů, díky kterému dochází k rozšiřování slovní zásoby. Uvedme definici převzatou z NGDLE.

„la prefijación es un proceso morfológico por el que se antepone un morfema, llamado PREFIJO, a una palabra ya formada (*des-hecho, in-dependiente, pre-disponer*) o a un tema latino o griego como en *a-morfo, in-erte, pró-fugo*. Los prefijo preceden siempre a la base léxica con la que se combinan, a diferencia de los sufijos.“<sup>45</sup>

NGDLE tedy odvozování definuje jako morfologický proces, díky kterému se před již existující slovo/bázi připojí morfém zvaný prefix. Na rozdíl od sufixů tyto morfémy bázi vždy předcházejí. GDLE přistupuje k prefixaci stejně a říká:

„El prefijo es un morfema que se adjunta al inicio de una palabra independiente (*anti-natural, in-admisible*) o de un tema o raíz ligada (*anti-geno, in-erte*),... Junto a la composición y la derivación más productiva –la sufijación–, la prefijación constituye el medio más general y activo de formar nuevas palabras en español.“<sup>46</sup>

### 6.2 Prefix

Z výše uvedených definic tedy vyplývá, že prefix je jednoduše morfém, který se připojuje na začátek slova před jeho bázi, kterou určitým způsobem modifikuje (např. zabarvuje, konkretizuje význam kořenu slova), ale výrazněji (např. z fonologického hlediska) do něj nezasahuje. Základní schéma bychom tedy mohli znázornit jako

---

<sup>43</sup> RAE. *Nueva gramática de la lengua española: manual*. Madrid: Espasa, 2009, str. 173.

<sup>44</sup> VARELA, S. – MARTÍN GARCÍA, J.: La prefijación. In: BOSQUE, Ignacio; DEMONTE, Violeta. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid : Espasa Calpe, 1999, s. 4993-5040.

<sup>45</sup> RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2010, str. 173.

<sup>46</sup> VARELA, S. – MARTÍN GARCÍA, J.: La prefijación. In: BOSQUE, Ignacio; DEMONTE, Violeta. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid : Espasa Calpe, 1999, s. 4995.

[base léxica]<sub>x</sub> → [prefijo [BASE LÉXICA]<sub>x</sub>]<sub>x</sub><sup>47</sup> V gramatice Esbozo se uvádí:

„...en contraste con los sufijos, los llamados prefijos no son siempre morfemas trabados. (...) Ateniéndonos al método tradicional, consideramos las palabras en que entran tanto preposiciones propias: *contra-hacer*, *ante-cámara*, *sin-razón* como impropias: *hiper-democracia* como palabras compuestas.“<sup>48</sup>

Jak již bylo zmíněno, prefixy mohou mít své přímě ekvivalenty i ve funkci předložek. Zcela bez pochyb patří prefixy společně se sufixy k nejproduktivnějším prvkům konstrukční morfologie.

### 6.2.1 Vymezení prefixů

Pohled na prefix a jeho postavení v konstrukční morfologii, charakteristiky a celkové pojetí se během let měnil. Zkusíme si tedy nastínit alespoň některé tendence (za využití především NGDLE a GDLE).

Vymezení prefixu je pro mnoho lingvistů velmi komplikovanou a do jisté míry kontroverzní otázkou. Mnoho z nich stále trvá na formální shodě prefixu s předložkou (pocházející ze španělštiny, řečtiny, nebo latiny). Této problematice jsme se věnovali již v kapitole šesté.

Podle GDLE je tak prefix definován především svojí pozicí ve slově (nachází se před bází, se kterou se pojí).

„Damos el nombre de prefijo a las preposiciones y aquellos vocablos o partículas que no teniendo existencia independiente en la lengua, se emplean antepuesto a un sustantivo, adjetivo o verbo para formar ya compuestos puros, ya parasintéticos.“<sup>49</sup>

Ze systému tak GDLE vylučuje mnoho výrazů, které se dají souhrnně nazvat prefixoidy, pro které je mimo jiné charakteristické, že se mohou objevit i na konci slova. Tomuto fenoménu se budeme více věnovat na následujících stránkách.

Mnoho autorů (např. Varela y Martín García, Felú, Almela, Seco) charakterizuje prefixy s ohledem na sémantické kritérium. Prefix je pak definován jako prvek, který není jádrem slova, nýbrž slovo v závislosti na okolnostech modifikuje.

---

<sup>47</sup> Tamtéž, str. 4995.

<sup>48</sup> STEHLÍK, Petr. *Elementos prefijales cultos: ¿morfemas compositivos o prefijos?* Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské Univerzity, 2001, roč. 50, č. 22, str. 106.

<sup>49</sup> ALEMANY BOLUFER, J. *Tratado de la formación de palabras en la lengua castellana*. Madrid: V.Suárez, 1920, str.173.

## 6.2.2 Původ

Otázky týkající se prefixů zajímaly autory už dávných dob, jejich vnímání se však postupem času měnilo, celkový koncept procházel různými změnami, rozšiřoval se apod. V následující kapitole nabízíme shrnutí vývoje, u kterého se přidržíme díla Petra Stehlíka<sup>50</sup>. Po velmi dlouhou dobu (v podstatě od Nebriji (1492) až do *Esbozo de una Nueva Gramática Española* Královské akademie (1973)) byly prefixy tradičně považovány za předložky zapojující se do kompozice (*preposiciones en composición*)<sup>51</sup>. Setkáme se však s autory, kteří se s touto myšlenkou neztotožňovali a zaujímalí odlišný postoj.

Již v některých středověkých dílech a řeckých či latinských gramatikách nalezneme rozdělení na *preposiciones independientes a ligadas*<sup>52</sup> – řekněme tedy předložky volné a předložky vázané, které reprezentovaly právě dnešní prefixy. Nebrija ve své gramatice vydané roku 1492 dělí předložky na:

-*inseparables* (neboli neoddělitelné) – nepoužívají se samostatně, vždy je najdeme připojené k bázi, kterou předcházejí, jsou na ní formálně závislé, autor je klasifikuje jako „preposiciones que nunca se hallan sino en composición“<sup>53</sup>.

-*separables* (oddělitelné) - ty tvoří druhou skupinu a mohou zaujímat funkci předpony (která je však podle Nebriji stále ještě součástí kompozice), nebo se vyskytují jako samostatné elementy.

Nebrija tedy zakládá vymezení prefixů na identifikaci s předložkami, v čemž ho následuje i mnoho dalších lingvistů (v podstatě až do zmíněného vydání *Esbozo* (1973)).

Postupem času si můžeme povšimnout i změny terminologie. Objevuje se např. termín „kompoziční částice“ (*partículas componentes*<sup>54</sup>), jehož autorem je Salvá, používaný pro předložky i prefixy (resp., jak by řekl Nebrija, předložky oddělitelné i neoddělitelné), čímž je zcela demonstrována dobová tendence a přiřazení prefixů ke kompozičním procesům.

Nesmíme opomenout ani akademický náhled - *Gramática Descriptiva de la Lengua Española* ve svých dřívějších vydáních následuje tradiční pojetí a předložky plně identifikuje s prefixy. Později však přichází mezník (vydání gramatiky z roku 1900) a objevuje se termín „prefijo“, o kterém říká:

---

<sup>50</sup> STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.

<sup>51</sup> Tamtéž, str. 29.

<sup>52</sup> Tamtéž, str. 29.

<sup>53</sup> Tamtéž, str. 29.

<sup>54</sup> Tamtéž, str. 29.

„Los prefijos de las palabras de este género suelen ser preposiciones ó voces que solamente como tales prefijos tienen en castellano uso y valor.“<sup>55</sup>

Tato definice představuje jakýsi průlom ve vnímání prefixů, celý koncept totiž rozšiřuje i o elementy, které nemají prepozicionální původ. I ty se můžou nově objevit ve funkci předpon (jejich repertoár se tedy rozšiřuje o některé výrazy jako např. *mili-*, *poli-*, *deci-*, *di-* atd.) a od tohoto momentu budou elementy bez prepozicionálního původu velkou část repertoáru prefixů tvořit. Tuto myšlenku podpoří ještě Alemany Bolufer v dalším zásadním díle *Tratado de la formación de palabras* (vydáno 1920) a podobně jako akademikové rozšiřuje koncept prefixace. V díle naráží na otázku vázanosti/volnosti prefixů. Podle Boluferu může tedy funkci prefixu zastávat předložka, čili volný morfém, ale i prvek s prepozicionálním původem, který se vyskytuje ve vázané formě, samostatně se tedy v jazyce neobjevuje. Jak již bylo zmíněno, Bolufer i GRAE zachází dokonce ještě dále a řadí mezi prefixy i prvky, které z předložek vůbec nepocházejí (*deca-*, *deci-*, *pan-* apod.). Skupina prefixů se tak začátkem dvacátého století značně rozrůstá.

Původní koncept zažívá ohromný převrat, klasické pojetí prefixu jako „preposición en composición“ se na přelomu 19. a 20. století mění a prefixy nejsou vnímány jen jako předložky, které se nevyznačují lexikální autonomií. Do repertoáru prefixů je zahrnuto mnohem více elementů, do roku 1973 a vydání gramatiky *Esbozo* se stále však prefixace považuje za součást kompozice.

Ještě dodnes nalezneme stopy původní myšlenky v myslích některých lingvistů, kteří se stále uchylují k „původnímu“ dělení na předložky oddělitelné a neoddělitelné (a pohybují se v Nebrijově terminologii).<sup>56</sup>

Nutno však dodat, že většina současných prací spíše hájí vlastní původ prefixů a upozorňuje na sémantické a gramatické rozdíly, kterými se od předložek liší (zejména těch, které mají s předložkami shodnou formu, takže by se daly ztotožnit). Uvedeme si některé konkrétní příklady.

- Např. Almela<sup>57</sup> kombinuje sémantický a syntaktický plán a prosazuje názor, že mezi prefixy a předložkami existuje pouze formální shoda, která by se dala přirovnat ke shodě výskytu stejného morfu pro první a třetí osobu slovesa. Zejména

<sup>55</sup> STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, str. 30.

<sup>56</sup> Do prefijos *separables* bychom podle NGRAE řadili např. předponu *ex-*, *ante-*, apod. Většinou zastávají prepozicionální nebo adjektivální funkci, vyznačují se navíc schopností vstupovat do celých syntagmat a slovních obrátů.

<sup>57</sup> STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, str. 30.

ale pak sémantický přínos předložky je jiný než přínos prefixu, nelze je tedy ztotožňovat.

- I další autoři jasně odlišují prefixy a předložky – např. Santana Suárez<sup>58</sup> se soustředí výhradně na synchronní hledisko a přichází s myšlenkou, že se podobnost mezi předložkou a prefixem omezuje jen na fonetickou shodu.
- Za zmínku určitě stojí i až extrémní názory, na které můžeme narazit. Někteří autoři plně identifikují prepozicionální prefixy s předložkami, jiní naopak naprosto popírají jakýkoliv vztah mezi nimi. Zdůrazňují rozdíly (různé sémantické významy, gramatické funkce obou prvků) a mluví pouze jen o jakési formální podobnosti, homonymii. S tímto názorem nelze plně souhlasit, je zcela zřejmé, že některé prefixy a jim odpovídající předložky poji např. stejný sémantický význam, nemůže se tedy jednat o pouhou homonymii, určitý vztah by měl být připuštěn.

### 6.2.2.a Shrnutí

Od první gramatiky se objevují tendence prefixy identifikovat s předložkami. Shodná forma, podobný sémantický význam, neschopnost předložek i prefixů pojit se se sufixy patří mezi argumenty, které tuto tendenci podporují. Proti tomu stojí autoři přinášející argumentaci založenou na různých sémantických a syntaktických hodnotách prefixů a jim odpovídajících předložek (ačkoliv mají stejnou formu) a existenci prefixů, které nevychází z předložek, ale fungovaly jako předpony už v klasické latině (např. *in-*, *re-*). V devatenáctém století se pak dokonce pro tyto prvky začalo používat označení „partículas compositivas“ (částice kompoziční) a převládající dobová tendence je tedy vcelku jasná. V gramatice z roku 1900 a v dalších lingvistických příručkách vydaných v první polovině dvacátého století už však nejsou za prefixy považovány pouze prvky s původem v předložkách, ale nově další prvky. Dnes je vztah mezi předložkami a prefixy stále předmětem zkoumání, bude tedy vyžadovat ještě čas, než ho plně pochopíme. To mimo jiné demonstruje i NGDLE. Tato zásadní příručka se v minulosti držela tradičního pojetí a některé prefixy bývaly označovány jako neoddělitelné předložky (*preposiciones inseparables*), což jen demonstrovalo jejich zařazení do kompozice.

V současnosti sice prefixace spadá pod derivaci, stále však můžeme vnímat jisté pochybnosti. Je např. zvláštností, že v NGDLE pod kapitolou zabývající se derivací (*Derivación*) nalezneme pouze sufixaci, prefixace pak představuje samostatnou kapitolu. Tento fakt by mohl být vnímán jako určitá pochybnost o dnes již přijímaném zařazení

---

<sup>58</sup> STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, str. 31.

prefixace do derivačních procesů. Hranice mezi prefixací a kompozicí tak stále není vždy zcela jasná a vedou se o ní debaty.

### 6.2.3 Charakteristika prefixů

Hlavním charakteristickým rysem prefixů je samozřejmě jejich antepozice ve slově. V této kapitole si však nastíníme i některé další vlastnosti, které u prefixů nalezneme a postavíme je do kontrastu vůči ostatním morfémům (např. sufixům). Zaměříme se na vlastnosti morfologické, fonologické a syntaktické, jako hlavní zdroje nám poslouží *NGDLE* (2009), *GDLE* (1999) a práce Petra Stehlíka *Aspectos problemáticos de la prefijación en español* (2011).

Charakteristické rysy prefixů představuje:

- Pozice před bázi slova – ta patří k hlavním distinktivním znakům, kterým se prefixy odlišují od jiných prvků, zároveň představuje asi jediný rys, který se setkává se všeobecným přijetím a nevyvolává žádné kontroverzní otázky a diskuze.  
„El prefijo es un morfema que se adjunta al inicio de una palabra independiente (*antinatural, in-admisible*) o de un tema o raíz ligada (*anti-geno, in-erte*).“<sup>59</sup>
- Prefixy nejsou schopny tvořit nová slova pouze v kombinaci s dalším afixem (prefixem či sufixem), vždy k sobě potřebují bázi k vytvoření plnohodnotného prvku.
- Na rozdíl od sufixů a sufixace se některé prefixy mohou objevit i samostatně/volně ve formě předložek (*sobre, contra, en*) popř. příslovčí (*mal, bien*).  
„muchos prefijos verdaderos aparecen como elementos separables y disponibles para funcionar dentro de otras categorías gramaticales“<sup>60</sup>
- Funkce sufixů je výhradně gramatická, naopak u prefixů bychom mohli sémantickou funkci považovat za převládající, čistě gramatická funkce je u prefixů naopak velmi výjimečná. Právě díky svému sémantickému významu, který nesou, se mohou v jazyce vyskytovat i samostatně.
- Propojení sémantických významů obou prvků (prefixu a báze) je užší než u sufixace, prefix bázi sémanticky výrazně modifikuje a konkretizuje. Např. Iordan y Manoliu<sup>61</sup> zachází ještě dále a tvrdí, že prefix význam báze nejen modifikuje, ale mění ho v mnohem větší míře. Předpona se tedy sice většinou definuje jako

---

<sup>59</sup> STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, str. 11.

<sup>60</sup> Tamtéž, str. 27.

<sup>61</sup> STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, str. 14.

„pouhý“ modifikátor sémantického významu, realita je dle některých autorů někdy ovšem trochu jiná.

- Prefixy jsou polysémní, jeden prefix tedy může zastávat více významů a naopak jeden význam může být vyjádřen několika různými prefixy (příčemž jeden z nich může spadat do kategorie předpon řecko-latinských, druhý do vulgárních, jako je tomu např. v případě *contra-* (prefix vulgární) a *anti-* (prefix řecko-latinský)). Ačkoliv mohou předpony nést více významů, častá výrazná polysémie pro ně na druhou stranu nebývá úplně typická. Příznačnější pro ně bývá, že je každému prefixu přiřazen jeden či dva významy.
- Restrikce ovlivňují působení prefixů do značné míry. Dalším charakteristickým rysem je tedy výběr předpon určitých bází (např. prefixy si vybírají konkrétní slovní druhy, pojí se s bázemi s určitým významem apod.) Většinu prefixů však můžeme nalézt ve spojení s většinou hlavních slovních druhů (substantiva, adjektiva, verba), omezení na konkrétní slovní druh je typické jen pro velmi omezené množství předpon.
- Na rozdíl od sufixu prefix není jádrem nově vzniklé morfologické konstrukce, k jádru se pouze pojí.
- Hranice mezi bází a afixem může být někdy obtížně rozlišitelná, to však většinou bývá případ sufixů, kde se afix pojí za bázi. V rámci jazykové kompetence by měl mluvčí být schopen tuto hranici rozeznat. Vzhledem k o něco větší nezávislosti prefixů na bázi jsou předpony od kořenů většinou dobře rozpoznatelné. Samozřejmě se však můžeme setkat i s výjimkami, které jsou většinou způsobeny vysokou mírou lexikalizace konkrétního výrazu. Stejně jako u složených slov, u kterých se jejich kompoziční charakter někdy vytrácí, ani forma derivátů nemusí být v dnešní době zcela transparentní a z povědomí uživatelů pomalu mizí (např. *preparar, conseguir*).
- V některých případech může prefixace zasáhnout do paradigmatu sloves a měnit jejich pravidelnost/nepravidelnost. K tomuto jevu nedochází příliš často, ale setkat se s ním můžeme (např. nepravidelná forma *di* se nezachovává u derivátů jako *predice*, ne *\*predi*).
- Ačkoliv sémantické propojení prefixu a báze je užší než u sufixace, z hlediska fonologického je pro prefix typická jakási autonomie a prefix příliš nezasahuje do báze slova, většinou je i snadno identifikovatelný a od báze rozlišitelný. V GDLE se můžeme dočíst, že pro prefix je charakteristická:

„...su no integración con la base: no se funde con la raíz, se mantiene claramente delimitado respecto de ella“<sup>62</sup>

„Ni el significado ni la categoría gramatical ni la forma del derivado le deben mucho al prefijo. Desempeña un papel de mero acompañante de la base ... . Lo contrario hay que decir de los sufijos: éstos actúan en la posición más receptiva de la palabra; por ello el sufijo desgasta más, influye y es un fluido más que el prefijo.“<sup>63</sup>

Tato samostatnost se projevuje zejména nepřívlačností prefixů (i když můžeme nalézt výjimky, jako např. vcelku paradoxně slovo *átono*) a typickým chováním některých hláskových skupin na švu předpony a báze (v případě sufixace je spojení např. stejných hlásek víceméně povinností, u prefixů k němu dochází spíše sporadicky, jak uvidíme dále).

- Je-li koncový vokál prefixu shodný s počátečním vokálem báze, setkáme se s tendencí (která se může někdy odrazit i v grafickém zápisu) vyslovovat jednu hlásku. Ačkoliv převládá tendence v zápisu oba vokály zachovat, někdy může dojít k zjednodušení, to však pouze tehdy pokud slovo stále zůstává rozpoznatelným a varianta s jednoduchým vokálem již neexistuje a nenabývá jiného významu. Někdy dokonce existují obě varianty (se zdvojeným i s jednoduchým vokálem).
- Je-li koncový konsonant prefixu shodný s počátečním konsonantem báze, objevuje se tendence redukovat konsonantickou skupinu na pouhou jednu souhlásku.
- Někdy se můžeme setkat s apokopou u prefixu – dojde k jeho zkrácení (např. *pos-* místo *post-* následuje-li vokál (kromě *-s*) apod.).
- Většinou dochází k zachování koncového vokálu prefixu u slov, ve kterých i báze začíná vokálem, typická je tedy jistá snaha vyhnout se eliminaci jednoho z nich (a to i v případě, že jsou vokály identické, i když tam se s eliminací setkat můžeme).
- Určitá nezávislost prefixu na bázi je demonstrována i nepřívlačným charakterem předpony. Na rozdíl od sufixů prefixy nezasahují do postavení

<sup>62</sup> STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, str. 13.

<sup>63</sup> Tamtéž, str. 13.

přízvuku a nemění ho, což je spojuje s kompozicí (pro tu je typické, že první kompoziční prvek nenese přízvuk). Samozřejmě však existují výjimky (a nejedná se pouze o ojedinělé případy), kdy je prefix (stejně jako se může stát u prvního členu složených slov) nositelem přízvuku (např. výrazy *átono*, *ágrafo*, *demógrafo*).

„Por lo pronto, la prefijación no suele alterar el acento de la palabra-base, como es en cambio lo común en la sufijación.... Por otra parte, la palabra o base a la que se une el prefijo no sufre cancelación vocálica, como ocurre cuando el morfema adjuntado es un sufijo...”<sup>64</sup>

Velmi zajímavé téma také představuje ortografická stránka. Některé prefixy (především vulgární) se pojí přímo s bází a tvoří ucelenou jednotku, u jiných (převážně řecko-latinských) se často můžeme setkat s použitím pomlčky či mezery mezi prefixem a bází. Někdy je možno použít i více alternativ (*superhidratante/super-hidratante/super hidratante*) a to často v závislosti na míře lexikalizace daného výrazu. Je zde tedy patrná jakási volnost v grafickém znázornění, která souvisí s již zmiňovanou relativní nezávislostí na bází, u sufixace se s oddělením či pomlčkou nikdy nesetkáme.

Odtržení prefixu či naopak jeho integrace se slovem, ke kterému patří, je většinou záležitostí čistě ortografickou, v některých případech však může vyjadřovat i určité gramatické vlastnosti (např. *ex-* ve významu lokativním jako *excavar* se liší od autonomního graficky odděleného prefixu s významem temporálním (významově velmi blízko adjektivům), např. *ex periodista*).

### 6.2.3.1 Transkategorizační prefixy

Zvláštní pozornost si zaslouží velmi diskutovaná morfologická vlastnost prefixů – schopnost, resp. neschopnost měnit lexikální kategorii báze, proto jí budeme věnovat následující odstavce.

Sufixy lze klasifikovat dle slovního druhu, kterému dají vznik (proto se mluví o nominální sufixaci, adjektivální sufixaci apod.). Prefixy se dají klasifikovat dle různých kritérií (viz výše kapitola *Klasifikace prefixů*), výsledná lexikální kategorie výrazu však zůstává stejná jako kategorie výrazu výchozí, proto se o toto kritérium klasifikace neopírají. Prefixům se tedy tradičně připisuje neschopnost měnit slovní druh báze, se

---

<sup>64</sup> VARELA, S. – MARTÍN GARCÍA, J.: La prefijación. In: BOSQUE, Ignacio; DEMONTE, Violeta. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid : Espasa Calpe, 1999, str. 5007.

kteřou se pojí (neboli prefix se připojí např. k substantivu, výsledným prvkem musí být opět substantivum). Spolu s pozicí je tato vlastnost tradičně uváděna jako zásadní při diferenciaci prefixace a sufixace

„En efecto, una de las principales diferencias que se han señalado entre la prefijación y la sufijación consiste en que la primera no supone un cambio de categoría de la base sobre la que se adjunta el elemento prefijal. Por contra, en la segunda sí puede producirse metábase.“<sup>65</sup>

Ačkoliv se neschopnost měnit kategorii báze tradičně považuje za jeden z hlavních distinktivních rysů, není tato charakteristika přijímána zcela bez výhrad. Z novějších studií vyplývá, že i prefixace může v některých případech způsobit kategoriální změny, naopak některé sufixy mohou tuto vlastnost postrádat.

„Una larga tradición lingüística rechaza que los prefijos puedan producir cambio de categoría, de forma tal que si el análisis como prefijado produce un cambio de categoría, ha de ser desechado y sustituido por un análisis como parasintético.“<sup>66</sup>

Na základě této hypotézy se můžeme setkat se všeobecnější klasifikací (podle Urrutia Cárdenas), která rozlišuje procesy homogenní (*homogéneos*), kdy se kategorie výsledného elementu nemění, zůstává stejná jako u báze, a heterogenní (*heterogéneos*), při kterých je výsledná kategorie báze odlišná od té výchozí, např. ze substantiva se stane adjektivum. Prefixace bývá tedy všeobecně řazena mezi procesy homogenní (sufixace pak naopak do procesů heterogenních).

„El prefijo es un recurso homogéneo que la (base de la palabra) deja intacta, mientras el sufijo es un recurso heterogéneo que suele „casi“ siempre modificarla.“<sup>67</sup>

Na toto téma se vedou neustálé diskuze. Mezi autory, kteří se otázkou schopnosti prefixů měnit lexikální kategorii báze zabývají, se setkáme s nejrůznějšími názory. Např. Stehlík ve svém díle *Aspectos problemáticos de la prefijación en español* zaujímá vcelku umírněný postoj. Některé prefixy (konkrétně např. *anti-*, *pro-*, *multi-* atd.) podle něj schopnost měnit slovní druh báze mít mohou, za změnu jsou zodpovědné pouze však za určitých konkrétních podmínek. Předložená argumentace však není zcela uspokojivá, daly by se v ní nalézt trhliny, do detailů tedy zabíhat nebudeme.

---

<sup>65</sup> STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, str. 23.

<sup>66</sup> Tamtéž, str. 24.

<sup>67</sup> VIDAL, Alba de Diego. *En torno a la derivación*. In: *Philologica hispaniense : in honorem Manuel Alvar*. Madrid, Cátedra, 1985, str.27.

Naopak Soledad Varela prefixům výše zmíněnou schopnost nepřisuzuje. Svou myšlenku podporuje mimo jiné například argumentací založenou na formální odlišnosti (v čísle apod.) prefixovaných výrazů v adjektivální funkci se substantivy, se kterými se pojí (např. *manifestaciones proaborto* a ne *\*manifestaciones proabortos*).<sup>68</sup> Tradičně bývala prefixace řazena mezi homogenní procesy, v dnešní době už většina lingvistů (až na některé výjimky, kterými jsou např. Serrano-Dolader, Felíu, Soledad Varela) myšlenku prefixů s transkategorizační schopností akceptuje.

Na konec si dovolíme krátké shrnutí zásadních charakteristik. Klasicky se prefixy definují jako morfémy s volným či vázaným charakterem zaujímající přední pozici (stojí před bází). Ve většině případů se u nich neseťkáme se schopností měnit lexikální kategorii báze, existují však i výjimky. Nemohou však tvořit slova jen v kombinaci s dalším afixem. Z fonologického hlediska jsou charakteristické svou nepřízvučností, v některých případech (v kombinaci s některými bázemi) na ně však přízvuk může připadnout. Většina prefixů je graficky přímo spojena s bází, setkáme se však i s případy, kdy jsou odděleny pomlčkou či mezerou.

#### **6.2.4 Klasifikace prefixů**

Otázka zařazení, původu a charakteristiky prefixů je velmi komplikovaná a neustále vyvolává diskuze. Dodnes panují neshody, které prvky vůbec do prefixace řadit, dalším problematickým úkolem bylo je nějakým způsobem rozčlenit a klasifikovat. Jak již bylo v této práci zmíněno, při klasifikaci prefixů je zásadní hledisko, o které se opřeme.

Jednu z nejstarších klasifikací nalezneme již v první gramatice kastilštiny, kde se setkáme s dělením na předložky oddělitelné a neoddělitelné (*las preposiciones separables X inseparables*), o kterém již byla řeč v kapitole v úvodu této kapitoly. Ze stejné idey (identifikace předpon s předložkami) vychází např. vydání *Esbozo* (1973) při rozlišení předložky vlastní a nevlastní (*preposiciones propias a improprias*). S tímto označením se však setkáme i v pozdějších gramatikách, u některých autorů může přetrvávat i dodnes.

##### **6.2.4.a Způsoby klasifikace**

Možností klasifikace prefixů existuje mnoho, prefixy se dají dělit např. podle:

---

<sup>68</sup> STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, str. 27.

- Slovního druhu, jehož funkci konkrétní prefix zastává. Již u Menéndeze Pidala<sup>69</sup> se tak můžeme setkat s prefixy adverbialními, adjektivními, a prepozicionálními.
- Podle schopnosti prefixu pojit se k různým slovním druhům. O tuto klasifikaci se opírá mnoho autorů, jejich názory se ale různí. GRAE (1931) uvádí substantiva, adjektiva a slovesa jako lexikální kategorie pojící se s prefixy, avšak někteří jiní lingvisté (např. Álvarez García) označují schopnost prefixů vstupovat do vztahů i s jinými kategoriemi a pojit se s nimi (např. adverbii) jako zcela zásadní. Tato klasifikace se tedy nezdá být zcela dostačující, je nutno brát v potaz i jiná kritéria než pouze ta kombinatorní.
- *GDLE* zakládá svoji klasifikaci na hledisku etymologickém a rozděluje prefixy podle jejich původu. V románských jazycích se tradičně rozlišují prefixy vzešlé z předložek (prepozicionální) a příslovčí (adverbialní). Prefixy s původem v předložkách (ať už latinských nebo řeckých) nesoucí jim odpovídající sémantické významy, v některých případech zanikly, jindy stále koexistují s předložkou i v současném jazyce.

Mnoho z těchto prefixů nese význam, jsou charakteristické vytvářením významových opozic. Mohou však vyjadřovat i jiné vztahy – opozici apod.). Prefixy s adverbialním původem většinou modifikují akci či situaci vyjádřenou slovesem, popř. vlastnost označenou adjektivem. Pojí se tedy zejména k bázím slovesným a adverbialním. Adverbialní prefixy bychom dále mohli rozdělit podle jejich významu na temporální, prefixy vyjadřující negaci, ty, které vyjadřují intenzitu a jejich další podtypy. Nutno však dodat, že některé prefixy mohou spadat do více ze zmíněných skupin.

Celkové rozdělení na předpony prepozicionální a adverbialní nefunguje absolutně, ne vždy je možné prefix zařadit pouze do jedné z výše zmíněných kategorií už jen proto, že některé prefixy v závislosti na kontextu mohou zastávat funkci předložky, jindy adverbium (např. prefix *sub-*, který funguje jako předložka v *submarino* a jako adverbium v *subyacer*).<sup>70</sup>

V díle *NGDLE* nalezneme dokonce hned několik kritérií, podle kterých můžeme prefixy dělit např. dle:

- a) slovního druhu, kterému se prefix připodobňuje, jehož funkci zastává

<sup>69</sup> STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, str. 35.

<sup>70</sup> VARELA, S. – MARTÍN GARCÍA, J.: La prefijación. In: BOSQUE, Ignacio; DEMONTE, Violeta. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa Calpe, 1999, s. 4999.

Na základě tohoto kritéria rozlišuje *NGDLE* tři skupiny – adjektivní (nesou podobný význam jako adjektiva, např. *neogótico – gótico moderno*), adverbialní (nesou podobný význam jako adverbia – např. *entreabrir – abrir en medias*) a prepozicionální (mají podobný význam jako předložky – např. *convivir – vivir con alguien o con algo*)<sup>71</sup>. V závislosti na konkrétním použití může prefix patřit do více z těchto 3 skupin.

- b) formální závislost/nezávislost – Dělí prefixy na oddělitelné a neoddělitelné (*seperables*, někdy též nazývány *autónomos*, *no ligados*, a *inseparables*)
- c) význam

Mezi nejčastější významy, které prefixy nesou, patří význam temporální, lokativní, vyjádření negace, pozice či orientace v prostoru, dále pak významy kvantifikační, stupňovací apod. Konkrétních klasifikací však existuje ohromné množství, zmíníme se o nich tedy v následující kapitole.

#### 6.2.4.b Sémantické klasifikace

Existuje mnoho různých klasifikací, každý autor zaujímá vlastní postoj a mnohdy se setkáme i s velmi originálním přístupem (např. Rainer analyzuje prefixy i sufixy najednou, při klasifikaci je vůbec nerozděluje). Někteří lingvisté dokonce míchají různá hlediska (etymologické, sémantické, funkční apod.). Od 90. let se však do popředí dostává klasifikace sémantická, která se jeví jako nejlepší varianta, jak systematizovat různorodý repertoár prefixů, proto se s ní setkáme nejčastěji. V druhé (praktické) části této práce se budeme opírat o význam prefixů, proto i my se na sémantickou klasifikaci zaměříme, budeme jí věnovat zvláštní pozornost a uvedeme si několik příkladů sémantických klasifikací konkrétních autorů.

Jak uvádí Petr Stehlík, Manuel Seco<sup>72</sup> přináší všeobecnější klasifikaci a dělí prefixy na apreciativní (*apreciativos*) a signifikativní (*significativos*). Appreciativní změny významu báze jen zběžně, signifikativní mají na bázi hlubší dopad. Do první skupiny řadí autor jen prefixy vyjadřující intenzifikaci. Připouští dokonce však i možnost, že některé prefixy mohou spadat do obou zmíněných skupin (jako příklad uvádí předponu *extra-*, která ve

---

<sup>71</sup> RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2010, str. 668

<sup>72</sup> STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, str. 37.

slovech jako např. *extraplano* reprezentuje první ze zmíněných skupin, v *extraoficial* spadá do druhé).<sup>73</sup>

„...apreciativos – modifican el significado de la base superficialmente; los significativos efectúan esta modificación de una manera precisa“<sup>74</sup>

S vymezení prefixů na apreciativní a signifikativní se můžeme setkat i u dalších autorů, nenalezneme v něm však jednotný konsenzus.

Nejrozšířenější jsou tedy klasifikace, které rozdělují prvky do různých sémantických skupin. Pro srovnání si uvedeme několik z nich.

Např. Lang a Miranda vymezují pět sémantických skupin (mnoho autorů ale toto rozdělení kritizuje, podle nich se nejedná o dostatečné množství skupin pro rozdělení prvků tak různorodých, jakými jsou prefixy), které podle nich vyjadřují<sup>75</sup>:

- negaci (*de negación*)
- místní určení (*de lugar*)
- časové určení (*de tiempo*)
- intenzifikaci (*de intensificación*)
- množství či velikost (*de cantidad y tamaño*)

Kromě sémantického vymezení prefixů se Lang zaměřuje také na pohled diachronní a dělí prefixy i na základě hlediska etymologického (tedy podle jejich původu) a to na kastilské, latinské, řecké.

Na Langovu klasifikaci navazují Henríquez Salido a Paula Pombar. Rozšiřují jí o další dvě skupiny a dělí prefixy na<sup>76</sup>:

1) místní (*locativos*) 2) časové (*temporales*) 3) vyjadřující intenzitu (*intensivos*) 4) hodnotící (*evaluativos*) 5) kvantifikátory (vyjadřující počet) (*cuantificadores*) 6) prefixy vyjadřující sounáležitost a spoluúčast, spolupráci (prefijos *que indican colaboración, compañía o reciprocidad*) 7) prefixy sloužící k vyjádření funkce (*prefijos utilizados para designar dignidad o cargo*)

Rodríguez Ponce naopak svou klasifikaci omezuje pouze na dvě skupiny<sup>77</sup>:

---

<sup>73</sup> STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, str. 37.

<sup>74</sup> Tamtéž, str. 37.

<sup>75</sup> Tamtéž, str. 38.

<sup>76</sup> Tamtéž, 38.

1) prefixy vyjadřující zvětšení (počtu, velikosti apod.) (*-los prefijos aumentativos (de superlación, tamaño y de cantidad precisa e imprecisa)*) 2) naopak prefixy zdrobňovací, vyjadřující zmenšení (*los prefijos diminutivos (de inferioridad, tamaño, cantidad precisa y de atenuación)*)

Nalezneme však i rozsáhlejší klasifikace – např. Bajo Pérez vytváří 11 skupin (i když v některých případech bychom spíše mohli mluvit o podskupinách jiných skupin, jedna z nich totiž obsahuje dokonce pouze jeden prefix).

Za nejdetailnější klasifikaci založenou na sémantickém významu prvků bychom asi mohli považovat tu od autorek Soledad Varela a Josefa Martín García<sup>78</sup>, která sice obsahuje pouze 6 skupin, ty však zahrnují i další podskupiny, zachází tedy do detailů. Jedná se o klasifikaci velmi využívanou, která dělí prefixy na<sup>79</sup>:

- 1) prefixy lokativní (*locativos*) – asi nejpočetnější skupina, spadají sem ještě další podkategorie, které vyjadřují pozici, původ, směr,
- 2) prefixy vyjadřující časové zařazení (*temporales*), které může vyjadřovat předčasnost či následnost
- 3) předpony vyjadřující negaci (*negativos*) – i tato skupina obsahuje ještě další podkategorie, např. prefixy vyjadřující opozici, protiklad apod.
- 4) stupňovací a hodnotící (*gradativos*) – ty mohou vyjadřovat velikost, počet, kvalitu,
- 5) aspektuální a diatetické (*aspectual-diatéticos*) – do této skupiny patří prefixy, které mohou pozměnit slovesný rod (reverze, iterace apod.)
- 6) modifikační (*modificadores*)

I když i sémantické kritérium představuje mnoho problematických aspektů (od subjektivního přístupu každého z autorů po prostý fakt, že prefixy mohou být polysémií, mohou tedy nést více významů), bez pochyby se jedná o kritérium nejpoužívanější. Ačkoliv se v různých typologiích nacházejí někdy i diametrální rozdíly, všeobecně by se dalo říci, že od devadesátých let jsou klasifikace velmi propracované a odráží celý repertoár předpon.

---

<sup>77</sup> STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, str. 38.

<sup>78</sup> VARELA, S. – MARTÍN GARCÍA, J.: La prefijación. In: BOSQUE, Ignacio; DEMONTE, Violeta. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid : Espasa Calpe, 1999, s. 4993-5040.

<sup>79</sup> Tamtéž, str. 5035.

#### 6.2.4.1 Prefixy vulgární, řecko-latinské, prefixoidy

Na závěr bychom se rádi detailněji věnovali otázce rozdělení prefixů na prefixy vulgární (*vulgares*), řecko-latinské (*cultos*) a tzv. prefixoidy, o kterých jsme se v práci již několikrát zmínili. Ačkoliv se toto dělení zakládá na otázce původu a tedy hledisku etymologickém, je značně využíváné a s těmito termíny se velmi často setkáme, proto bychom jim chtěli věnovat prostor i v této práci. Jakýmsi průkopníkem v zavedení těchto pojmů je Manuel Alvar Ezquerro, který tyto pojmy představuje, budeme se tedy opírat zejména o jeho práci *La Formación de palabras en español* (1993), kterou se pokusíme dát do kontrastu s „modernějšími“ názory např. Petra Stehlíka.

##### 6.2.4.1.a Vulgární prefixy

Jedná se o předpony, které se ve španělském jazyce vyskytují od jeho nejdávnějších dob. Vyznačují se některými charakteristickými rysy – např. nenesou přízvuk, velmi často je nalezneme ve spojení se substantivem, adjektivem a slovesem. I když s některými ostatními slovními druhy se pojí jen sporadicky, nelze říci, že by se omezovaly pouze na nějaký slovní druh. Do této skupiny můžeme zařadit např. předpony *ante-*, *con-*, *contra-*, *entre-*, *en-*, *de(s)-* *pre-*, *sin-*, atd.

Za nejdůležitější rys se však označuje jejich schopnost fungovat jako volné jednotky, v jazyce tedy můžeme naleznout jejich autonomní variantou ve formě samostatných předložek (ty však mají samozřejmě zcela jinou funkci - prefixy modifikují význam báze, předložky ovlivňují vztahy různých větných členů). Dle autorova názoru je tedy zcela adekvátní řadit tyto prvky do kompozice (od tohoto názoru se však dnes již upouští), a vymezení předpon vulgárních a řecko-latinských tak vlastně představuje hranici mezi kompozicí a derivací (řecko-latinské prefixy řadí naopak do derivace).

„La formación de palabras mediante prefijos vulgares se considera tradicionalmente como parte de la composición, y no de la derivación, pues estos prefijos coinciden con las preposiciones; esto es, se unen dos elementos independientes en la lengua.“<sup>80</sup>

Dále však samotný Ezquerro vnáší do své klasifikace pochybnosti a sám připouští myšlenku, že některé vulgární prefixy se v samostatné podobě v jazyce nevyskytují. Díky tomu je dále dělí na oddělitelné (*separables*), které dosáhly statutu předložky, v jazyce je

---

<sup>80</sup> STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, str. 41.

nalezneme i samostatně, a neoddělitelné (*inseparables*), které se touto charakteristikou nevyznačují. Otázka vlastnosti oddělitelnosti a neoddělitelnosti tak bývá mnohdy sporná.

V dnešní lingvistice se danému tématu věnuje např. Petr Stehlík. Ten navrhuje nazývat *prefijos vulgares* jen ty prvky, které se i aktuálně vyskytují v obou formách, neboli můžeme se s nimi v jazyce setkat ve formě prefixu i předložky (popř. příslovce).

#### 6.2.4.1.b Prvky řecko-latinské

Jedná se naopak o morfémy svázané s bázi, které jsou čistě derivační. Původem pochází z řečtiny a latiny, všeobecně jsou spíše přijímány jako součást derivace. Vyznačují se zejména svou schopností začlenit se na začátek, ale i na konec nově vzniklého výrazu. Na rozdíl od prefixů vulgárních se s nimi nesetkáme ve formě samostatných slov, významově se však předponám španělským (*vulgares*) velmi blíží. Sám Ezquerro je komentuje slovy:

„son prefijos desde el momento en que se anteponen a la base léxica; y son falsos por su origen culto, y por su introducción reciente en la lengua“<sup>81</sup>

Mezi prefijos *cultos* můžeme uvést např. *anti-*, *dis-*, *i-/in-/im-*, *pos-/post-*, *pre-*, *pro-*, *re-/res-*, *uni-*. Jejich zařazení však bývá vzhledem k jejich variabilitě ještě komplikovanější – mluvíme tedy o prefixech, jen pokud bázi slova předcházejí, mohou se však objevit i na jeho konci. Proto jim někdy bývá přidělováno označení *seudoafijos*, *afijoides* (*seudoprefijos*; *prefijoides*, stojí – li na začátku slova; *sufijoides*, pojí-li se za bázi). Další jejich zvláštností je schopnost tvořit nová slova pouze spojením se mezi sebou samými. Při spojení dvou těchto elementů pak jeden z nich převezme funkci báze a z tohoto pohledu bychom mohli mluvit spíše o kompozici.

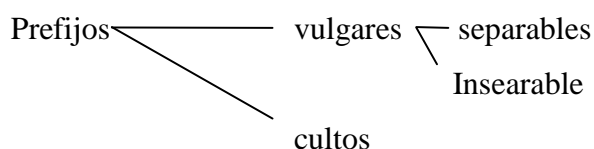
Vymezení prefixů řecko-latinských a vulgárních je tedy velmi složitým úkolem, nabízí se možná jednodušší řešení – vyčlenit elementy, které k předponám řecko-latinským naopak nepatří. V první řadě jde o všechny prefixy, které se shodují ve formě se španělskými předložkami (*ante-*, *sin-*, *entre-*, *contra-* atd.), dále tam neřadíme elementy, které prošly zásadním zvukovým vývojem a které jsou díky své formě dnes považovány za vulgární (např. *des-*). Záleží tedy i na míře fonologického vývoje a jazykové kompetenci a vnímání mluvčího. U některých prvků si mluvčí vůbec nemusí uvědomovat, že se jedná o původní španělské předpony/předložky.

---

<sup>81</sup> STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, str. 42.

Celá situace se navíc komplikuje nejednotností terminologie, se kterou se setkáme. Prvky, které Ezquerria nazývá prefixy vulgární, nalezneme např. ve vydání *Esbozo* pod označením *preposiciones propias* apod.

Celé dělení prefixů podle Ezquerria bychom mohli znázornit následujícím schématem.



Nutno dodat, že Alvar Ezquerria se ve své klasifikaci výrazně rozchází s jinými lingvistickými studii. Na rozdíl od nich klasifikuje prefixy vulgární jako elementy kompoziční, navíc i do předpon řecko-latinských řadí elementy, které bychom mohli zařadit na pomezí derivace a kompozice.

I pohled zcela diachronní, klasifikace prefixů podle jejich původu a využití hlediska etymologického může být někdy velmi diskutabilní otázkou, setkáme se s různými názory. Některé prefixy lingvisté zařazují do skupin čistě na základě své intuice. V dnešní době se můžeme v některých pramenech setkat i s poněkud zjednodušenou definicí vulgárních prefixů, která ale stále vychází z původní myšlenky Alvara Ezquerria – jsou to předpony, které se shodují s předložkami, popř. které jsou chápány i bez porozumění latině. Jedná se však o rozdělení velmi zjednodušené, které se nezakládá na vědeckých faktech a výzkumech.

#### 6.2.4.1.c Prefixoidy

Jak již bylo řečeno, v rámci prvků řecko-latinských můžeme vymezit tzv. prefixoidy (*prefijoides*), jejich označení je však velmi variabilní, setkáme se s různým názvoslovím. Nejčastěji se o nich hovoří jako o *prefijoides*, *prefijos cultos*, *raíces/elementos cultos*, *elementos semiprefijales*, *bases grecolatinas*, NGDLE je označuje jako *elementos compositivos/bases compositivas cultas*. Jedná se tedy o prvky pocházející z latiny či řečtiny a nutno říci, že se jedná o prvky v moderním lexiku velmi produktivní a využívané. S jejich pomocí vznikají mnohé výrazy zejména v oblasti vědy a techniky. Řadíme mezi ně např. prvky *tele-*, *radio-*, *video-*, *electro-*, *aero-*, *bio-*, *hemo-*, *geo-*, *hidro-*, *mono-*, *mini-*, *neo-*, *super-* apod.

Příklady prefixoidů:<sup>82</sup>

<i>filólogo</i>	<i>bibliófilo</i>
<i>náutico</i>	<i>astronauta</i>
<i>fonoteca</i>	<i>audífono</i>
<i>radiodifusión</i>	<i>extrarradio</i>

Tyto prvky odjakživa vzbuzovaly hodně zájmu, a to zejména ze dvou důvodů: kvůli svému postavení mezi slovtvornými procesy (setkáme se s názory, že se jedná o součást derivace, někteří autoři je však řadí do kompozice, dokonce se naskýtá i otázka, zda se nejedná o zcela jiný jev, odlišný od derivace i kompozice). Jejich status je tak nejasný a zařazení velmi problematické, na dané téma existují mnohé studie a polemiky. Dalším důvodem zájmu je neuvěřitelná produktivita, kterou se tyto elementy zejména v moderní době vyznačují.

Lang o nich hovoří jako o derivačních morfémech, jejichž derivační charakter je však velmi diskutabilní. Stejně jako pro mnoho dalších autorů i on pokládá otázku, zda prostřednictvím těchto elementů vznikají opravdu slova derivovaná, či složená. Na rozdíl od prefixů jsou tyto elementy schopny v kombinaci s dalším afixem vytvořit nové slovo, i v moderní španělštině vyznačují jistou sémantickou i syntaktickou samostatností, jejich postavení se neomezuje pouze na antepozici, mohou se vyskytnout i v postpozici (ve které nabývají charakteristik sufixů) a dokonce se můžeme setkat v podobě volných morfémů, stojí tedy někde na pomezí forem volných a vázaných. Dodává však, že nejproduktivnější jsou tyto prvky v antepozici před bází (ve které se formálně podobají prefixům), proto trvá na označení prefixoidy (*prefijoides*).

Ačkoliv se jedná o velmi produktivní prvky a s rozvojem vědy a techniky jejich počet neustále roste, zůstávají stále velmi sporným tématem. My se v práci dále zaměříme spíše na méně kontroverzní elementy.

Na závěr si uvedeme přístup dalšího z významných lingvistů. Vidal Alba de Diego aplikuje kritérium *de reproducción analógica*<sup>83</sup> (pracovně překládáme jako „distribuční analogie“). Dle tohoto kritéria frekvence použití konkrétního elementu rozhoduje o jeho

<sup>82</sup> LANG, M.F. – MIRANDA POZA, J.A. (1992): *Formación de palabras en español (morfología derivativa en el léxico moderno*. Madrid : Cátedra, str. 237.

<sup>83</sup> STEHLÍK, Petr. *Elementos prefijales cultos: ¿morfemas compositivos o prefijos?* Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské Univerzity, 2001, roč. 50, č. 22, str. 109.

zařazení do derivace či kompozice, neboli vyskytuje-li se prvek ve funkci afixu častěji než jako volný prvek, řadíme ho mezi derivační elementy.

Při řazení konkrétních elementů tedy záleží opět na kritériu, které aplikujeme. Z hlediska lexikální autonomie by téměř všechny řecko-latinské prvky spadaly mezi prefixy (většinou nefigurují jako samostatné elementy). Aplikujeme-li však kritérium sémantické autonomie, prvky jsou charakteristické významovým obsahem, což naznačuje, že by jejich zařazení bylo jiné. Autoři se pak rozcházejí i v zařazení konkrétních prvků do této skupiny. Podle Stehlíka by měli označení prefixoidy nést jen prvky, jejichž postavení v systému není zcela jasné. Vyjímá tak z této skupiny např. prefixy intenzifikační, které se podle něj v dnešní době řadí již k předponám standardním.

## 7. Charakteristika použitých korpusů

V případové studii pracujeme s paralelním jazykovým korpusem Intercorp<sup>84</sup>, který vznikl v rámci projektu Českého národního korpusu. Pro studii jsme využili verzi 8 korpusu Intercorp, která vznikla v roce 2015 a jehož španělská část skýtá ve své nejširší variantě 127 661 359 pozic. Jedním z hlavních kritérií bylo, aby zkoumané výrazy byly přímým překladem ze španělského originálu do češtiny. Ačkoliv lze každý dotaz specifikovat pomocí metainformací, tato funkce není zcela stoprocentní. Bylo tedy nutné seznam ručně zredukovat a specifikovat. Proto jsme si k tomuto účelu vytvořili vlastní subkorpus, sestávající z textů tzv. jádra korpusu (tj. jde pouze o beletristické texty), ze kterého jsme vyloučili jiné než španělské autory, jejichž díla v korpusu zůstávají i po snaze o redukci pomocí metainformací.

V prvním kroku jsme si vytvořili tři různé korpusy – jeden španělský, zaměřený pouze na díla španělských autorů (skýtající 3 678 672 pozic), druhý, zaměřený na díla autorů Latinské Ameriky (o 7 734 611 pozicích) a poslední souhrnný (čítající 11 413 283 pozic), který slučuje dva předešlé korpusy dohromady. Prvotní tendencí bylo pracovat s rozlišenými korpusy pro Španělsko a Latinskou Ameriku. Vzhledem nízkému počtu hledaným výrazů jsme však došli k závěru, že vyhledávání ve hromadném korpusu bude příhodnější.

---

<sup>84</sup> ČERMÁK, P. – VAVŘÍN, M.: *Korpus InterCorp – španělština, verze 8 ze 4. 6. 2015*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2015. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>.

## 8. Případová studie

V případové studii se budeme zabývat polysémními prefixy *entre-* a jeho variantou *inter-*, *sobre-* a jeho variantou *super-*, které mohou nabývat významu lokativního a gradativního/intenzifikačního. V prvním kroku jsme zkoumali distribuci zmíněných prefixů, v druhém kroku jsme se pak zaměřili na zkoumání českých protějšků vybraných prvků pomocí jazykového korpusu.

### 8.1. Kritéria pro výběr zkoumaných slov

Při zkoumání distribuce jsme zjistili, že většina zvolených prefixů je nejproduktivnější ve spojení se slovesy, proto jsme dále pracovali právě s touto lexikální kategorií. Užší výběr pak probíhal dle dalších kritérií, která jsme aplikovali. Zaměřili jsme se na slovesa splňující následující podmínky:

- Význam slova musí být transparentní a kompoziční (odvoditelný z významu jeho jednotlivých částí – prefixu a báze). Jak uvádí Petr Čermák ve svém článku *Las posibilidades de estudio ofrecidas por los corpus paralelos: el caso del prefijo español re-*<sup>85</sup>, tento princip Josefa Martín García vysvětluje slovy:

„El significado de las palabras derivadas puede formularse mediante una paráfrasis composicional que incluya el significado de cada una de las partes que compone el derivado.“<sup>86</sup>

- Zároveň se musí jednat o slova možná a existující.
- Pro porovnání s českými protějšky jsme si zvolili limit počtu výskytů a vybrali slovesa s  $f > 30$ .

### 8.2. Postup

Při práci s korpusem jsme narazili hned na několik komplikací, kvůli kterým jsme v mnoha případech změnili původní plán a přistoupili jsme k manuálnímu rozřazování prvků, eliminaci šumů apod.

K porovnání distribuce zvolených prefixů mezi jednotlivými lexikálními kategoriemi jsme nejprve použili výraz obsahující tag [word="prefix.\*"&tag="NC/ADJ/V"]. Toto tagování však nebylo stoprocentní. Abychom se nepřipravili o hodnotné výsledky, zvolili jsme tedy vyhledávání pomocí dotazu

---

<sup>85</sup> ČERMÁK, Petr.: *Las posibilidades de estudio ofrecidas por los corpus paralelos: el caso del prefijo español re-*. Acta Universitatis Carolinae - Philologica - Romanistica Pragensia, 2013, č. • no. XIX, s. • p. 123-136. ISSN 0567-8269.

<sup>86</sup> Tamtéž, str. 124.

[lemma="prefix.\*"] a dále jsme pracovali s takto vzniklým frekvenčním seznamem. Výrazy obsahující námi zvolené prefixy jsme si ručně rozdělili mezi jednotlivé slovní druhy.

Díky tomuto rozdělení jsme si potvrdili, že námi zvolené prefixy jsou většinou neproduktivnější ve spojení se slovesy, jak ilustrují následující údaje.

V dalším kroku jsme se zaměřili na slovesa. Dle výše zmíněných kritérií jsme eliminovali šumy – slova, jejichž význam se lexikalizoval, jako např. *entretener*, další výrazy, jejichž báze v dnešní španělštině nepředstavuje samostatné slovo (např. *interrumpir* apod.) a u každého zkoumaného prefixu tak vytvořili seznam čistých slov, se kterými jsme pracovali dále při zkoumání jejich českých protějšků. V tomto kroku měl náš seznam sloves následující podobu.

sloveso	počet výskytů	sloveso	počet výskytů
<i>entrever</i>	534	<i>intercambiar</i>	192
<i>entreabrir</i>	83	<i>interponer</i>	144
<i>entrepernar</i>	53	<i>intercalar</i>	43
<i>entrecortar</i>	47	<i>interpolar</i>	4
<i>entercerrar</i>	44	<i>intercalar</i>	3
<i>entrechocar</i>	32	<i>interconectar</i>	3
<i>entrelazar</i>	29		
<i>entrecruzar</i>	15		
<i>entremezclar</i>	7		
<i>entretejer</i>	7		
<i>entrematar</i>	4		
<i>entregar</i>	3		

sloveso	počet výskytů	sloveso	počet výskytů
<i>sobreponer</i>	97	<i>superponer</i>	50
<i>sobresalir</i>	89	<i>supervisar</i>	39
<i>sobrevenir</i>	79	<i>supervigilar</i>	2
<i>sobrellevar</i>	71		
<i>sobrepasar</i>	66		
<i>sobrevolar</i>	56		
<i>sobrecargar</i>	9		
<i>sobreestimar</i> / <i>sobrestimar</i>	4		
<i>sobrevalorar</i>	3		
<i>sobrenadar</i>	3		
<i>sobrecoger</i>	2		

V tabulkách uvádíme pouze slovesa s  $f > 1$ , ačkoliv v korpusu narazíme i mnoho hapaxů.

Tento seznam však nebyl konečný. Po bližším prozkoumání jednotlivých slov jsme zjistili, že do pozic jsou započítány i jiné slovní druhy než slovesa, u některých výrazů pak tento fakt způsobil markantní rozdíl. Museli jsme tedy vyřadit prvky jako *entrepernar* a *entrecortar*, které se se ve frekvenčním seznamu jeví jako slovesa, po bližším zkoumání však zjistíme, že se ve všech případech v korpusu vyskytují ve formě substantiva (*entrepernar*) a deverbálního adjektiva<sup>87</sup> (*entrecortar*). Stejně tak se počet výskytů u slova *entrever* z původních 534 zmenšil na 129, většinu případů totiž tvořilo substantivum *entrevista*. Rozdíly u ostatních výrazů již většinou nebyly tak markantní.

Při práci s konkrétními slovesy a vyhledávání jejich českých parafrází jsme nakonec museli použít regulární výraz [lemma="prefix+základ slova\*"] (konkrétně např. u *entrabrir* [lemma="entreabr.\*"]), neboť při zadání pouhého lemmatu a příslušného slovesa (se kterým jsme měli původně v úmyslu pracovat) jsme získali mnohdy velmi zkreslené výsledky. Výsledný seznam, ze kterého jsme k vyhledávání českých protějšků volili tři slovesa s nejvyšším počtem pozic (pokud  $f > 30$ ) u každého prefixu, pak vypadá následovně.

<sup>87</sup> Tento druh jsme se rozhodli z našeho výzkumu vyloučit vzhledem k faktu, že se tyto výrazy chovají jako adjektiva a jsou tak i překládány.

Sloveso	Počet výskytů	význam	Sloveso	Počet výskytů	Význam
<i>entrever</i>	129	gradativní	<i>sobreponer</i>	97	lokativní
<i>entreabrir</i>	83	gradativní	<i>sobresalir</i>	89	lokativní, evaluativní
<i>entrecerrar</i>	44	gradativní	<i>sobrepasar</i>	58	lokativní
<i>entrechocar</i>	32	vyjadřující souvztažnost	<i>sobrevolar</i>	56	lokativní
<i>entrelazar</i>	29	vyjadřující souvztažnost	<i>Sobrecargar</i>	9	gradativní
<i>entrecruzar</i>	15	vyjadřující souvztažnost	<i>sobreestimar/ sobrestimar</i>	4	gradativní
<i>entremezclar</i>	7	vyjadřující souvztažnost	<i>Sobrevalorar</i>	3	gradativní
<i>entretejer</i>	7	vyjadřující souvztažnost	<i>sobrenadar</i>	3	gradativní
<i>entrematar</i>	4	vyjadřující souvztažnost	<i>sobrecoger</i>	2	gradativní
<i>intercambiar</i>	192	vyjadřující souvztažnost	<i>supervisar</i>	39	gradativní
<i>interponer</i>	120	lokativní	<i>superponer</i>	30	lokativní
<i>intercalar</i>	43	lokativní	<i>supervigilar</i>	2	gradativní
<i>interconectar</i>	3	vyjadřující souvztažnost			

## 9. Významy prefixů

Námi zvoleným prefixům bývá přisuzován význam lokativní a gradativní. V této části se přidržíme gramatik GDLE a NGDLE a jednotlivé významy si blíže popíšeme.

### 1) Význam lokativní

Prefixy s lokativním významem tvoří asi nejpočetnější skupinu. Podle GDLE můžeme rozlišit tři základní skupiny – prefixy označující polohu (kde), směr (kam) a původ, zdroj (odkud)<sup>88</sup>. NGDLE zachází do hlubších detailů a hovoří o významech vyjadřujících pozici vnitřní (např. *intramuscular*), vnější (*exo esqueleto*), nižší (*subsuelo*), hořejší (*superponer*; *sobrevolar*), střední (*entrepiso*, *interdental*), přední (*antebrazo*), zadní (*trastienda*), pozici či pohyb okolo (*circunferencia*), pohyb skrz/napříč (*perdurar*), pohyb zpět (*refluir*), vzdálenost (*telecomunicación*).<sup>89</sup>

Podle GDLE můžeme mezi prefixy vyjadřujícími pozici, polohu dále rozlišit ty, které:

- označují vrchní (hořejší) pozici ať už doslova, či v přeneseném významu (např. *sobre-* a *super-*)
- označují prostřední pozici, vyjadřují jakési začlenění, popř. vsunutí mezi dva prvky (*interponer*). Někdy však mohou označovat vzájemný vztah mezi dvěma prvky, neboli reciprocitu (např. *intercambio*, *entrechocar*). Tento vztah může být někdy upevněn ještě výskytem zájmena „se“ (*interrelacionar(se)*).
- naznačují naopak nižší pozici, polohu (např. předpona *sub-*)

### 2) Význam gradativní a evaluativní

GDLE rozlišuje použití těchto prefixů za účelem gradace/intenzifikace a evaluace. Prvky umožňující gradaci a intenzifikaci pak dále dělí podle toho, zda ovlivňují velikost nebo určitou kvalitu, kterou označuje báze slova (někdy se dá jedno slovo vyložit oběma způsoby, záleží pak tedy na kontextu). NGDLE opět nabízí poněkud detailnější klasifikaci a tyto výrazy dělí podle toho, zda vyjadřují intenzitu (*superatractivo*), maximální stupeň (např. vlastnosti jako u *extrasuave*), střední stupeň (*entreabrir*), spodní stupeň (*suteniente*), nadbytek (*sobrecargar*, *sobrealimentar*), nedostatek (*subalimentar*, *subestimar*), blízkost (*cuasidelito*).<sup>90</sup>

---

<sup>88</sup> BOSQUE, I.; DEMONTE, V. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa Calpe, 1999, str. 5012-5018.

<sup>89</sup> RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2010, str. 670.

<sup>90</sup> RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2010, str. 670.

Ve španělštině se uvádí čtyři stupně intenzity – superlativ, augmentativ, stupeň základní a menší intenzita významu. Prefixy *super-* a *sobre-*, kterým se věnujeme v této práci, se řadí k prvkům augmentativním. Předpona *sobre-* se vyskytuje v malém množství slov (např. *sobrecargar*), jinak je však v dnešní době nahrazena prefixem *super-*, který je mnohem produktivnější.

### 3) Význam temporální

Zejména u prefixů lokativních bychom za jistých okolností mohli hovořit i o jejich významu temporálním. Jsou totiž někdy schopny vyjádřit předčasnost, následnost, resp. období mezi dvěma na sebe navazujícími etapami (např. *entreguerras* – období mezi dvěma válkami). Jak se uvádí v NGDLE:

„El prefijo *inter-* puede hacer referencia al período comprendido entre dos acontecimientos paralelos, como en los adjetivos *interglacial* (‘relativo al período comprendido entre dos glaciaciones’)...“<sup>91</sup>

## 9.1. Možné české protějšky

Z námi vybraných prvků se pouze prefix *super-* ve stejné podobě objevuje i v češtině. Stejně jako ve španělštině ho lze aplikovat k vyzdvižení určité kvality, můžeme tedy narazit na překlady jako *superkapitalismus* (*supersocialismo*), *superpočítač* (*supercomputadora*) apod. Tento způsob však není typický pro slovesa a pro ostatní prefixy, kterým se věnujeme. České protějšky získané z korpusu jsme si rozdělili do následujících skupin.

1. Překlad za pomoci prefixu. Do této skupiny řadíme analogické ekvivalenty španělského výrazu (např. sloveso *entre+abrir* a k němu ekvivalent *po+otevřít*), ale i slovesa s jiným kořenem, jehož význam je modifikován prefixem. Jak si ukážeme na konkrétních případech, čeština disponuje repertoárem předpon, které nesou význam lokativní či gradativní a pojí se s velkým množstvím sloves.
2. Překlad za pomoci sloves, která sama o sobě explicitně vyjadřují gradaci nebo umístění (popř. recipocitu).
3. Za použití pomocných slova. Těmi mohou být například adverbia, pomocná slovesa *být* a *mít* apod.
4. Vyjádření pomocí jiné syntaktické struktury
5. Nezohledněno v překladu.

---

<sup>91</sup> RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2010, str. 696.

### 9.1.1. *ENTRE-* ve významu gradativním

Prefix *entre-* je v gradativním významu nejproduktivnější se slovesy, dále ho pak nalezneme ve spojení s několika adjektivy. Jeho hlavním významem je vyjádření středního stupně popř. neúplnosti akce/procesu, který je označen slovesnouází. Do této skupiny zařazujeme námi zkoumaná slovesa *entreabrir*, *entrecerrar* a *entrever* (mezi dalšími bychom mohli zmínit např. *entreoir*, *entredormirse*).

U naprosté většiny překladů slovesa *entreabrir* se v češtině setkáme s ekvivalentní strukturou – prefix, který značí neúplnost akce/děje a základ slova „otevřít“. Zhruba 82 % případů tak bylo přeloženo za použití slovesa „pootevřít“ popř. „pootvírat“. Nutno dodat, že zhruba polovinu těchto příkladů tvořilo spojení *entreabrir la puerta*, *entreabrir los ojos/párpados* (tedy pootevřít dveře, pootevřít oči/víčka).

*Coy **entreabrió** los párpados en la oscuridad del camarot , arrebuado en aquel calor confortable que devolvía poco a poco la vida a su cuerpo entumecido, encajado por la inclinación entre la litera y el casco.*

*Coy v temné kajutě **pootevřel** víčka, zachumlaný v příjemném teple, které mu postupně vracelo život do strnulého těla, zabořeného mezi lůžko a lodní bok, jak se loď nahnula.*

(Arturo Pérez-Reverte, *Hřbitov bezejmenných lodí*, překlad Vladimír Medek, Mladá Fronta: Praha, 2002).

Zhruba 5 % zkoumaných případů tvořili překlady za pomoci sloves s jiným kořenem, vyjádření nedokonání akce však bylo zachováno (např. povytáhnout). V ostatních případech pouhý mezistupeň probíhajícího děje nebyl vyjádřen (otevřít, oddělit, pohnout).

*sino que **entreabrió** la persiana para que entrara un poco de luz , llevó el estuche a la cama y levantó la tapa*

*Místo toho **povytáhl** žaluzii, aby dovnitř šlo trochu světla, přinesl pouzdro k posteli a zvedl víko.*

(Gabriel García Márquez, *Dvanáct povídek o poutnících*, překlad Vladimír Medek, Praha: Odeon, 2005).

Stejně tak i u slovesa *entrecerrar* bylo vyjádření nedokončení děje ve většině případů zachováno. Většinou (kolem 60 %) bylo k překladu využito sloveso „přivřít“, popř. „přivírat“, které mezistupeň vyjadřuje. I v tomto případě čeština disponuje prefixem – ve zkoumaných případech se jednalo o prefix „při“ – který představuje parafrázi ke

španělskému prefixu *entre-*. Ve zhruba 4 % případů bylo k překladu využito prefixované slovo „přimhouřit“.

*Octavio Machuca **entrecerraba** más los párpados , observándolo con curiosidad*

*Octavio Machuca ještě víc **přimhouřil** víčka a zvědavě ho pozoroval.*

(Arturo Pérez-Reverte, *Kůže na buben*, překlad Vladimír Medek, Euromedia Group – Knižní klub: Praha, 2004).

Jen minimálně jsme se setkali s překladem, ve kterém mezistupeň děje nebyl zohledněn (*mhouřit*, *zavřít*). Stejně jako u *entreabrir* se i *entrecerrar* nejčastěji vyskytovalo ve spojení *entrecerrar los ojos*.

Sloveso *entrever* je ze zkoumané skupiny nejproduktivnější, avšak i nejkomplikovanější. Ve více jak polovině případů (78 ze 129) se vyskytuje v podobě infinitivu ve vazbě s dalším slovesem. Zhruba třetinu všech překladů (jak v infinitivu, tak i ve finitních tvarech) tvoří sloveso „hledět“ a jeho deriváty (nejčastěji „zahlédnout“, dále pak „vyhlédnout“, „nahlédnout“ apod.).

*El doctor Negrón ha terminado su faena y se incorpora con unas piezas sanguinolentas colgando de sus manos que él sólo **entrevé** un segundo , pues logra cerrar los ojos a tiempo*

*Doktor Negrón dokončil svou práci a napřímí se; z rukou mu visí několik krvavých cárů, které Pantoja **zahlédne** jen na vteřinu, poněvadž stačí včas zavřít oči.*

(Mario Vargas Llosa, *Pantaleón a jeho ženská rota*, překlad Vladimír Medek, Praha: ERM, 1994).

Setkáme se však i se strukturami, které v českém překladu nenaznačují gradaci (např. „vidět“). Zhruba 40 % tvoří překlady, ve kterých se neodráží ani význam slovesné báze *entrever* (tedy „vidět“), sloveso je použito spíše v přenesém významu a přeloženo např. jako „tušit“, „vytušit“, „dát se vytušit“, „prozrazovat“ apod.

*Las palabras eran respetuosas y las pronunciaba despacio , articulándolas con cierta sensualidad , pero el tono dejaba **entrever** una secreta arrogancia.*

*Slova byla uctivá a pronáená zvolna, vyslovoval je s jakousi smyslností, ale tón **prozrazoval** skrytou aroganci.*

(Mario Vargas Llosa, *Město a psi*, překlad Miloš Veselý, Praha: Mladá fronta, 2004).

Zhruba 68% z vazeb sloveso (ve finitním tvaru) + *entrever* tvoří spojení *dejar entrever*, u kterého dominuje analogický překlad „nechat/dovolit zahlédnout“, „dát

najevo“. Zbytek tvoří nejrůznější, těžko zařaditelná slovesa („představit si“, „vymyslet“, „odhalit“), v jejichž případech gradativní význam není zohledněn.

Zajímavostí u výše zmíněných vazeb je, že asi v 30 % případů dochází při překladu ke změně syntaktické struktury – změny podmětu věty, popř. aktiva v pasivum.

*Su boca fina y crispada dejaba **entrever**, cuando sonreía, dos pequeñas filas de dientecillos amarillos y puntiagudos, ...*

*Mezi jemnými, trochu zakřivenými rty občas **vykoukly** dvě drobné řady nažloutlých špičatých zubů, ...*

(Lucía Etxebarria, *Beatriz a nebeská těl(es)a*, překl. Hana Kloubová, Praha: Garamond, 2011)

### 9.1.2. **ENTRE-** ve významu lokativním

Objevuje se zejména se slovesy a substantivy. Zpravidla označuje prostřední pozici, prostor či umístění mezi dvěma věcmi. Ve spojení se slovesy může ale také naznačovat vztah mezi dvěma či více elementy (např. *entrechocar*), a sloveso pak může být doplněno o zájmeno „se“ (*entremezclarse*). V tomto recipročním smyslu se *entre-* podobá prefixu *con-*. Do této skupiny zařazujeme námi zkoumané sloveso *entrechocar* (dále *entrecruzar*, *entremezclar* apod.), více než o prefix s významem lokativním se však v tom případě jedná o prvek označující vztah mezi dvěma či více prvky.

Hlavním významem slovesa *entrechocar* bylo „narazit (na/do)“, „srazit/ srážet“. Asi v 37 % případů byl pak vzájemný vztah vyjádřen pomocnými výrazy, zejména pak konkrétně výrazem „sebe“ („narazit na/do sebe“) popř. již zmiňovaným zájmenem „se“ („srazit se“).

Setkali jsme se i některými opisnými vazbami (asi 39 %), nutno však dodat, že se téměř zcela výhradně jednalo o překlady spojení *entrechocar los dientes* (které se v korpusu objevilo desetkrát z celkových 33 použití slovesa *entrechocar*). V tom to případě jsme se nejčastěji setkali s překladem „skřípět zuby“, „drkotat zuby“, „jektat zuby“.

*Temblaba y **entrechocaba** los dientes.*

*Třásla se a **skřípala** zuby.*

(Mario Vargas Llosa, *Kdo zabil Palomina Molera?*, překlad Jana Novotná, Dora Poláková, Praha: Garamond, 2014).

### 9.1.3. *INTER-* ve významu lokativním

Předponu *inter-* nalezneme pouze ve významu lokativním (popř. temporálním) a to ve spojení se slovesy, adjektivy a substantivy. Hlavní význam, který tento prefix nese, označuje prostřední pozici (umístění mezi dvěma identickými či podobnými věcmi jako např. u *interdental* apod.), může však také značit souvztažnost. Do této skupiny řadíme slovesa *intercambiar*, *interponer* a *intercalar*.

Při zkoumání korpusu jsme zjistili, že naprosté většině případů španělského *intercambiar* odpovídá výraz „měnit“ a jeho deriváty. V 52 % případů jsme se setkali s analogickým překladem v podobě prefixu „vy-“ a základu slova, dohromady tedy „vyměnit“. V 11 případech byla změněna lexikální kategorie a sloveso bylo nahrazeno substantivem „výměna“. V několika případech se objevilo samotné „vyměnit“, které samo o sobě implikovalo souvztažnost, v naprosté většině však musela být slovesa k vyjádření reciprocit doplněna o pomocný prvek. Ve většině případů se objevovalo zájmeno „si/se“ (zejména pak u slovesa „měnit/vyměnit“), popř. další výrazy („mezi sebou“, „na sebe“, „navzájem“).

*Intercambiaron algo.*

*Něco si vyměnili.*

(Pedro Juan Gutiérrez, *Král Havany*, překlad Anamarié Wachtlová, Praha: Garamond, 2009).

V několika případech jsme se setkali i s překlady, ve kterých daná souvztažnost nebyla znatelná. Většinou se však jednalo o opakující se výrazy, které tak nabyly spíše charakteru ustálených spojení (např. *intercambiar frases/palabras* jako „prohodit pár slov“, *intercambiar los besos* jako „líbat se“, nebo *intercambiar los guiños* jako „pomrkat na sebe“).

Při zkoumání slova *interponer* jsme narazili i na jiné významy než lokativní, ten však u tohoto slovesa převládal (asi 93 % nalezených výskytů, i když ve 20 % překladů nebyl zohledněn). Ve většině případů byl tento význam použit abstraktně v přeneseném smyslu „postavit se (někomu) do cesty“ (spojení s cestou bylo dokonce asi v deseti případech zmíněno). Čestina v tomto případě disponuje širokým repertoárem sloves, která byla využita. Někdy se objevovala slova „postavit (se)“, „stoupnout (si)“, „vložit (se)“, „vrhnout (se)“, setkali jsme se však s mnoha dalšími jako „vmístit“, „zakročit“, „zasáhnout“. V originále se *interponer* více jak ve třetině případů (asi 36%) pojilo s předložkou *entre*, v češtině se pak toto číslo zvýšilo na 42 %, skoro polovinu výrazů tedy doprovázelo explicitní vyjádření pozice pomocí předložky „mezi“. Většina těchto výrazů

navíc bez předložky význam prostřední pozice/umístění mezi neimplikovala, použití předložky tak bylo stěžejní.

*Lo hubiera matado sólo a él , pero también mató a Doña Ángela, que se le **interpuso**.*

*...býval by zabil jen jeho, nakonec však zabil i donu Angelu, která se **mezi ně vrhla**.*

(Mario Varga Llosa, *Válka na konci světa*, překlad Vladimír Medek, Praha: Odeon, 1989).

V případě slovesa **intercalar** byl jeho lokativní význam zachován. Setkali jsme se však i s překlady, kde zohledněn nebyl. V tomto případě jsme se několikrát setkali s výrazem „trousit“.

*Me limitaba a **intercalar** frases breves , amistosas , de tiempo en tiempo .*

*Omezoval jsem na to, že jsem chvílemi **trousil** krátké, vlnivé věty.*

(Mario Vargas Llosa, *Zlobivá holka*, překlad Vladimír Medek, Praha: Garamond, 2007).

K vyjádření lokativního významu (i v přeneseném významu) bylo většinou (zhruba 53 %) použito sloveso, jehož kořen byl modifikován předponou, jednalo se pak zejména o slova „vložit/proložit“, „vkládat/prokládat“. Necelých 40 % sloves pak bylo doplněno o předložky „mezi“ a „do“. Často jsme se setkali se slovesem *intercalar* ve spojení s textem, řečí.

*Empieza a difundirse la costumbre de **intercalar** un texto en otro para aprovechar las entrelíneas , o se borra con hojas de afeitar las letras impresas para usar de nuevo el papel .*

*Začíná se šířit zvyk **vkládat do** jednoho textu text jiný, aby se využilo prostoru mezi řádky, nebo se již vytištěná písmena vyškraňují žiletkami, aby se papír použil ještě jednou.*

(Julio Cortázar, *Příběhy o Kroupech a fámech*, překlad Lada Hazaiová, Praha: Mladá fronta, 2004).

#### 9.1.4. **SOBRE-** ve významu lokativním

V lokativním významu značí *sobre-* hořejší pozici. Objevuje se ve spojení zejména se substantivy a slovesy, se kterými může označovat vyvýšení, vrchní pozici či prostor apod. Někdy se *sobre-* i *super-* může pojít se stejnou bází, málokdy je však ve významu znatelný rozdíl (*sobreponerse* a *superponerse* však představují výjimku). V závislosti na kontextu může jedno sloveso nabýt významu lokativního i gradativního (např. *sobreedificar* – dá se chápat ve smyslu lokativním jako „postavit nad něco“, může ale vyjadřovat i přebytek/přemíru jako „postavit nad povolenou normu“). Ačkoliv se prefix *sobre-* řadí i do skupiny předpon gradativních, žádné z námi uváděných sloves nesplnilo kritérium  $f > 30$ ,

proto zkoumáme prvky *sobreponer*, *sobresalir* a *sobrepasar* řadící se mezi prefixy lokativní, které jsou tedy zjevně produktivnější.

Primární význam slova **sobreponer** by se dal parafrázovat jako „položít něco na něco jiného“. V korpusu jsme se však s tímto významem setkali pouze minimálně, a to asi ve třech případech. Zde uvádíme jeden z nich, kde je navíc finitní forma slovesa nahrazena deverbálním adjektivem.

*Alargaba el cuello en dirección a Reiter y se apoyaba en un codo y empezaba a susurrar y a lamentarse y a imaginar escenas de esplendor que formaban, todo junto, un cuadro caótico de cubos oscuros que se **sobreponían** unos sobre otros .*

*Natahoval krk směrem k Reiterovi a opíral se o loket a začínal se potit a naříkat a představoval si úchvatné výjevy, tvořící chaotický obraz z **překrývajících** se černých kvádrů.*

(Roberto Bolaño, 2666, překlad Anežka Charvátová, Argo: Praha, 2012)

Zhruba v 97 % případů bylo sloveso *sobreponerse* použito v přeneseném významu „přemoci (něco)“. Opakovaně se objevovaly výrazy „přemoci (se)“, „vzchopit (se)“, přenést (se)“, nebo spojení jako „hodit za hlavu“. Tento význam však není pro naši práci stěžejní, proto se mu nebudeme detailněji věnovat.

Na rozdíl od předchozího případu sloveso **sobresalir** lokativní význam ve většině zkoumaných případů (asi 89 %) neslo. Pro vyjádření hořejší pozice, přesahu byl v češtině nejčastěji použit výraz „čnit“ a jeho deriváty (asi 20 %). Velmi často byl pak nejen tento, ale i další výrazy doplněny o prefix „vy-“ popř. „pře-“, a nejčastějšími překlady se tak stala slova jako „vyčnívat“, „vyčuhovat“, „vykukovat“, „přečnívat“, „přesahovat“.

*La puerta estaba ahí, de todos modos, **sobresaliendo** del nivel del armario.*

*Dveře tam každopádně byly a **přesahovaly** nad skříní.*

(Julio Cortázar, *Konec hry*, překlad Mariana Housková, Brno: Julius Zirkus, 2002).

Ve zbylých 11 % případů jsme se však setkali i s přeneseným významem „vynikat (v něčem, nad někým)“, který odkazoval na jistou kvalitu, v některých konkrétních situacích bychom tedy *sobresalir* mohli pokládat spíše za evaluativní.

*Estudió matemáticas, y en esto fue en lo que más **sobresalió** aquella dulce madre.*

*Studovala matematiku a právě v ní přes svou nevybojnost zvláště **vynikala**.*

(Miguel de Unamuno, *Mlha*, překlad Alena Ondrušková, Praha: Odeon, 1971).

Asi ve třech případech došlo k překladu prefixu *sobre-* za použití jiného pomocného výrazu či vazby (dvakrát za pomoci předložky, jednou pak za pomoci přídavného jména „vyšší“). V naprosté většině překladů se prefix *sobre-* v české verzi odrazil.

*Pero ninguno terminaba de gustarle a Hans, que era el que iba a pagar, y así seguimos nuestra ruta por el bosque hasta que vimos, **sobresaliendo** entre las ramas de los pinos, un letrero con una solitaria estrella azul.*

*Žádný se však Hansovi nelíbil, a protože platit měl on, jeli jsme lesem dál, až jsme **mezi** větvemi borovic uviděli poutač se solidární modou hvězdou.*

(Roberto Bolaño, *Divocí detektivové*, příklad Anežka Charvátová, Praha: Argo, 2008).

Sloveso **sobrepasar** téměř vždy neslo význam „překročit nějaký limit“, a značilo tak převahu, nadřazenost. Velmi často se toto překročení týkalo nějaké abstraktní míry či hranice, věku, nebo počtu. V několika případech se vztahovalo i k velikosti. Zhruba ve třetině případů (asi 35 %) jsme se setkali s analogickým překladem za pomoci prefixu a samostatného slovesa. Nejčastěji se pak jednalo o spojení s prefixem „pře/d“ („překonat“, „přerůst“ apod.).

*Las demás técnicas – mesopotámica, nilota, grieta, romana, oriental – se estiran hasta un punto de desarrollo que no pueden **sobrepasar**, y apenas lo tocan comienzan a retroceder en lamentable involución.*

*Ostatní techniky – mezopotamská, egyptská, řecká, římská, východní – se vyvíjejí až do určité výše, kterou nemohou **překonat**, a sotva jí dosáhnou, začínají klesat k trapnému úpadku.*

(José Ortega y Gasset, *Vzpouřa davů*, překl. Václav Černý, Josef Forbelský, Praha: Naše Vojsko, 1993).

Setkali jsme se i s překlady za pomoci jiných výrazů (nejčastěji se pak jednalo o překlad za využití předložek) či syntaktických struktur (asi dhr. asi 11%).

*Esa interpretación me **sobrepasaba**, así que cambié de tema.*

*Tento výklad **byl nad** mé síly, a tak jsem změnil téma.*

(Mario Benedetti, *Čtení z kávy*, překl. Jan Mattuš, Brno: Julius Zirkus, 2000).

### **9.1.5. SUPER- ve významu lokativním**

Základním významem prefixu *super-* v lokativním významu je určení hořejší pozice. Zmíněný prefix se pojí zejména se substantivy a slovesy, z námi vybraných sloves do této kategorie řadíme *superponer*.

Na rozdíl od slovesa *sobreponer* stejný základ s prefixem *super-* téměř v 77 % lokativní význam nesl. Nejčastěji bylo využito slovo „krýt“ ve spojení s prefixem „pře-“ (sloveso „překrýt“ se objevilo asi ve 40 % případů). Dále jsme se setkali s prefixem „na-“,

nejčastěji pak ve spojení „navrstvit“ (kromě něj se však tento prefix vyskytoval i v dalších výrazech jako „naskládat“ apod.). Můžeme konstatovat, že v tomto případě překlad za pomoci prefixu („pře-“ a „na-“) převažoval.

*En realidad, es una imagen verdadera a la que se le han superpuesto las imágenes y los recuerdos de los demás.*

*Mám na ni vlastně jednu vzpomínku, kterou překrývají dojmy a vzpomínky jiných lidí.*

(Mario Benedetti, *Chvíle oddechu*, překlad Kamila Uhlíř, Praha: Odeon, 1967).

#### **9.1.6. SUPER- ve významu gradativním**

Zkoumaný prefix *super-* se může pojit se substantivy, slovesy, adjektivy a někdy dokonce adverbii (např. *superbién*). Mezi jeho hlavní významy patří vyjádření intenzity, přebytku a převahy. Význam intenzifikační pak může odkazovat na velikost (*supermercado*), ale i na nějakou vlastnost či schopnost (*superpotencia*).

Nebylo velkým překvapením, že u překladu slovesa *supervisar* jsme se v naprosté většině zkoumaných případů setkali s překladem za pomoci slovesa „dohlídnout“ a „dohlížet“. Pouze v 17 % bylo vybráno slovo jiné (např. „zařídít“, „řídít“, „prohlédnout“). Vzhledem k předvídatelnosti výsledku jsme tomuto slovesu nevěnovali větší pozornost.

## 10. Závěr

Cílem předložené diplomové práce bylo popsat teoretické otázky slovo tvorby se zaměřením na morfologické procesy (konkrétně pak prefixaci), které jsou její součástí. První část práce má charakter čistě deskriptivní. Vysvětlili jsme si v ní základní pojmy a popsali slovo tvorné postupy. Blíže jsme se pak zabývali procesy kompozičními a derivačními, které jsme si vymezili a nastínili jsme některé kontroverzní otázky, se kterými se na tomto poli setkáme. Poté jsme přešli k hlavnímu tématu naší práce, kterým je prefixace.

Prefixaci, která se navzdory nemnohým protestům řadí do procesů derivačních, jsme si definovali jako slovo tvorný proces, během kterého dochází spojením slovní báze a prefixu k vytvoření nového slova. Samotnému prefixu jsme pak věnovali zbytek práce. V teoretické části jsme se věnovali morfologickým, syntaktickým a fonologickým charakteristikám, zaměřili jsme se na rozdělení předpon dle různých kritérií. Největší pozornost jsme však věnovali rozdělení sémantickému, které se nám zdá být nejlepším způsobem pro klasifikaci těchto různorodých prvků.

V druhé části práce jsme přikročili k samotnému výzkumu, který jsme prováděli na paralelním jazykovém korpusu InterCorp. Cílem tohoto výzkumu bylo popsat chování španělských předpon a jejich českých ekvivalentů. Vycházeli jsme z hypotézy, že i čeština patří mezi flexivní jazyky s bohatým repertoárem prefixů, proto bychom mohli mezi předponami v obou jazycích najít souvislosti. Zaměřili jsme se na polysémnní prefixy *entre-*, *inter-*, *sobre-*, *super-*, které můžeme zařadit do kategorie prvků lokativních a gradativních.

V prvním kroku jsme se zaměřili na distribuci těchto prvků a dokázali, že nejproduktivnější jsou ve spojení se slovesy (viz tabulka na str. 47), proto jsme se při dalším zkoumání zaměřili právě na tuto kategorii. Po eliminaci šumů jsme získali seznam nejfrekventovanějších sloves, která jsme pak podrobili hlubšímu zkoumání a srovnání s českými protějšky. Možné překlady jsme si rozdělili do pěti skupin – překlad za pomoci prefixu, za pomoci slova, které samo o sobě nese gradativní či lokativní význam, s využitím pomocného prvku, jiné syntaktické struktury a nezohledněno v překladu. Pro přehlednost výsledků uvádíme následující tabulku. Kromě údajů o celkovém počtu výskytů jsou čísla v tabulce uváděná v procentech. Čísla uvedená v závorce v druhém sloupci značí, v kolika procentech (z celkového počtu překladů pomocí prefixů) se jednalo o naprosto analogický překlad, u kterého jsme mohli pozorovat kompoziční charakter výrazu (šlo tedy spojení prefixu a základového slova, např. *entre-abrir* a *po-otevřít*).

Zbytek tvoří případy, kdy ke změně významu docházelo připojením prefixu pouze ke kořeni slova (např. „dohlídnout“, „zahlídnout“, „vyhlídnout“).

	Slovo s prefixem	Slovo s daným významem	Pomocné slovo	Jiná syntaktická struktura	nezohledněno	Celkem výskytů
<i>ENTRE-</i>						
<i>entrever</i>	41(2)	6	3	31	19	129
<i>entreabrir</i>	87(82)				13	79
<i>entrecerrar</i>	89(28)	9			2	44
<i>entrechocar</i>	4	7	37	39	13	32
<i>INTER-</i>						
<i>intercambiar</i>	14(11)	9	62	9	6	192
<i>interponer</i>	20(1)	1	39	19	21	144
<i>intercalar</i>	53(12)	9	9		29	43
<i>SOBRE-</i>						
<i>sobresalir</i>	62(26)	21	3	7	7	89
<i>sobrepasar</i>	72(35)	7	5	6	10	58
<i>SUPER-</i>						
<i>supervisar</i>	86 *			3	11	39
<i>superponer</i>	65 *	14	7		14	30

\*tyto výsledky mohou být poněkud zavádějící, vždy se totiž jedná o překlad za pomoci jediného konkrétního slova, jiný výraz nebývá použit

Jak jsme si již uvedli v předchozích kapitolách, první tři slovesa s největším počtem výskytů obsahující prefix *entre-* se řadí do kategorie prvků gradativních. V případě *entreabrir* a *entrecerrar* pro nás nebylo příliš velkým překvapením zjištění, že u českých ekvivalentů těchto sloves jasně převažuje jeden způsob vyjádření mezistupně, konkrétně se pak jedná o vyjádření pomocí předpony, která se pojí ke kořeni slova. Sloveso *entreabrir* a jeho nejčastější překlad „pootevřít“ pak představuje sloveso s nejčastějším výskytem analogických překladů pomocí slovesa s jasným kompozicionálním charakterem. U slovesa *entrever* bychom rádi upozornili na skutečnost, že se v originále ve velkém počtu případů vyskytovalo ve vazbě s jiným slovesem (např. *dejar entrever*). V překladech tohoto elementu do češtiny pomocí jiných syntaktických struktur tedy vidíme souvislost s touto skutečností. Slovo *supervisar* pak na první pohled celou teorii svými výsledky

potvrzuje. Nutno však dodat, že se toto sloveso bývá téměř zcela výhradně překládáno jediným konkrétním slovem („dohlédnout“ popř. „dohlížet“), výsledky proto mohou být poněkud zavádějící.

Na první pohled je zcela zjevné, že využití prefixů pro vyjádření konkrétního významu je v mnoha případech řešením zvoleným i v českém jazyce. Setkáme se však i s výjimkami. Jednu z nich tvoří ekvivalenty předpon vyjadřujících souvztažnost. Ačkoliv se v češtině setkáme s prefixy popř. slovesy, které vzájemný vztah vyjadřují, ve většině případů (jak dokazují výsledky zkoumaných sloves *entrechocar* a *intercambiar*) muselo být k vyjádření vzájemnosti využito jiných pomocných prostředků (nejčastěji výrazy „se“, „sí“, „sebe“, „navzájem“ apod.). Bez těchto prostředků by v češtině vzájemný vztah, ve španělštině vyjádřený prefixem, nebyl zcela jasný.

Podobnou tendenci můžeme pak pozorovat u prefixů lokativních. Pro ty jsme v mnoha případech našli ekvivalenty mezi českými prefixy, v znatelném počtu případů jsme však narazili na překlad pomocným prvkem (např. předložky).

Na závěr bychom rádi zdůraznili, že námi uváděné výsledky jsou spíše přibližné. Během práce s korpusem jsme se potýkali s několika problémy (zejména v oblasti tagování a eliminace šumů), musíme tedy počítat s jakousi nepřesností. I přesto bychom však mohli na základě výzkumu potvrdit naši původní hypotézu. Ačkoliv se setkáme s poměrně početným výskytem případů (zejména pak u některých konkrétních významů), kdy musí být význam španělského prefixu v češtině vyjádřen jiným způsobem, čeština (jako flexivní jazyk) disponuje širokým repertoárem předpon, které bychom mohli označit za ekvivalenty prefixů španělských. Tyto české protějšky by tak mohli pomoci dešifrovat význam některých polysémních španělských prefixů. Zde si však ponecháváme prostor pro další zkoumání.

## Résumé v českém jazyce

Tato práce se zabývá převážně prefixací ve španělském jazyce. Postupujeme v ní od všeobecnějších témat až ke konkrétním problémům a otázkám, se kterými se v této oblasti setkáme. V prvních kapitolách se seznamujeme s problematikou slovo tvorby a definujeme si základní pojmy, se kterými se v ní operuje.

Značnou část teoretické části pak věnujeme problematice zařazení prefixace mezi morfologické procesy, problému vymezení derivace a kompozice a problematice prefixace jako takové. Uvádíme hlediska, na jejichž základě je možné k této tematice přistupovat, předkládáme definice prefixace i afixů. Samostatnou podkapitolu pak věnujeme i možným způsobům klasifikace prefixů, ve které však klademe důraz na klasifikaci sémantickou, která se zdá být nejlepším řešením pro rozřazení tak různorodých prvků.

Stěžejní část diplomové práce pak tvoří jazyková analýza předem zvolených prefixů. K tomuto výzkumu využíváme paralelní jazykový korpus InterCorp, který vznikl jako součást projektu Českého národního korpusu. Pro naše účely jsme si vytvořili vlastní subkorpus zahrnující beletristická díla španělských a latinsko amerických autorů, která byla přeložena do češtiny.

Během samotného výzkumu jsme při práci s korpusem narazili hned na několik překážek, kvůli kterým jsme museli upustit od původního záměru vyhledávání pomocí tagování a většinu šumů jsme pak odstraňovali ručně, abychom předešli ztrátě hodnotných dat.

Pro výzkum jsme zvolili polysémní prefixy, které mohou nabývat významu lokativního a gradativního, jedná se pak konkrétně o prefixy *entre-*, *inter-*, *sobre-* a *super-*. V první části výzkumu se zaměřujeme na distribuci těchto prvků mezi slovními druhy. Na základě výsledků, které ukázaly, že nejčastěji se námi zvolené prefixy pojí se slovesy, si pro další část výzkumu vybíráme právě tuto lexikální kategorii.

V další části výzkumu jsme pak analyzovali české protějšky u zvolených prefixů. K tomuto účelu jsme si u každého z prefixů zvolili tři nejproduktivnější slovesa, která musela splňovat následující kritéria:

-slovesa se musí vyznačovat kompozicionálním charakterem, neboli jejich význam musí být odvoditelný z významu jejich jednotlivých částí

-musí se jednat o slova možná a existující

-frekvence použití v korpusu musí dosahovat hranice minimálně 30 pozic ( $f > 30$ )

Zároveň jsme eliminovali slova s lexikalizovaným významem. Výběr se tak zúžil na slovesa *entrechocar*, *intercambiar*, *interponer*, *intercalar*, *sobreponer*, *sobresalir*,

*sobrepasar*, *supervisar* v lokativním významu a *entrever*, *entreatbrir*, *entrecerrar*, *superponer* v gradativním významu.

Vycházeli jsme z předpokladu, že v češtině, která patří mezi flexivní jazyky s bohatým repertoárem prefixů, nalezneme ekvivalenty prefixů španělských. Na základě údajů získaných z korpusu jsme však mohli pozorovat jisté tendenci, které se s naším předpokladem rozcházel.

Zejména se jednalo o prefixy vyjadřující souvztažnost. Vzájemný vztah musel být v češtině vyjádřen jiným prvkem (např. zájmenem), pouhá přítomnost prefixu k tomuto účelu nestačila. U prefixů gradativních jsme se naopak v naprosté většině překladů setkali s vyjádřením mezního stupně za pomoci předpony i v češtině. Lokativní význam byl u českých protějšků zkoumaných elementů ve více jak polovině výrazů vyjádřen pomocí ekvivalentní předložky, nutno však dodat, že i v těchto případech byl mnohdy připojen pomocný prvek, nejčastěji ve formě předložky. Závěrem bychom mohli říci, že naše hypotéza o českých ekvivalentech španělských prefixů byla na základě dat z paralelního jazykového korpusu až na výjimky nebyla mylná. V ostatním případech se nejčastěji přistupuje k vyjádření významu za pomoci pomocného slova či syntaktické struktury.

## Resumen en español

El presente trabajo está dedicado a la prefijación en el español actual. Nos ocupamos de los problemas generales de la morfología hasta llegar a las cuestiones concretas típicas para esta esfera. El trabajo está dividido en diez capítulos. En los dos primeros nos introducimos a la problemática de la creación de palabras y definimos los conceptos básicos.

La mayor parte del apartado teórico del trabajo está dedicada a la delimitación de los procesos morfológicos – la composición y la derivación, luego la prefijación en concreto. A lo largo de toda la historia de la lingüística podemos ver unas tendencias muy diferentes a la hora de delimitar estos procesos, por lo tanto tratamos de cubrir estas cuestiones. El límite entre la derivación y la composición suele ser demasiado borroso, según lo que ilustran las opiniones de diferentes lingüistas. Como podemos observar, las polémicas de algunos autores se basan en la argumentación convincente. Muchos de ellos apoyan sus ideas sobre todo en la existencia de algunos prefijos como elementos libres (o sea la existencia de la forma homónima) e incorporan la prefijación entre los procesos compositivos. Sin embargo, hoy en día la delimitación de la prefijación como un proceso derivativo es la opinión más aceptada.

En los capítulos siguientes planteamos la cuestión de los afijos (luego prefijos en concreto) y de la prefijación. Ofrecemos diferentes tipos de la división destacando la clasificación semántica que suele ser la más empleada. En el resto de la parte teórica del trabajo nos ocupamos de la cuestión de la capacidad transcategorizada de los prefijos, división en los prefijos *vulgares*, *cultos* y *prefijoideas*, y otras cuestiones teóricas que hasta hoy causan muchas discusiones.

Sin embargo, el propósito de este documento no es presentar un trabajo solamente descriptivo. En la segunda parte, que es más práctica, analizamos los prefijos elegidos y sus equivalentes en la lengua checa. El objetivo de esta investigación es comprobar el comportamiento de los prefijos españoles traduciéndolos al checo. Puesto que el checo es una lengua flexiva con un repertorio de prefijos demasiado rico, partimos de la idea de la coincidencia entre los prefijos españoles y los checos. Con esta intención nos apoyamos en el corpus paralelo InterCorp que fue creado gracias al proyecto académico de la organización Ústav českého národního korpusu (El Instituto del Corpus Nacional Checo). Elegimos los prefijos polisémicos que pueden adquirir un significado locacional o gradativo, así que nuestra investigación la centramos en los prefijos *entre-*, *inter-*, *sobre-*, *super-* en concreto.

Nos enfocamos, inicialmente, en la distribución de los prefijos elegidos. Gracias a los datos obtenidos podemos constatar que los prefijos mencionados son más productivos trabados a los verbos. Por lo tanto partimos de la categoría lexical de los verbos y para la investigación consiguiente seleccionamos los verbos que cumplen los siguientes criterios:

- el significado composicional, o sea, el significado tiene que ser transparente y deducible de las partes particulares de la palabra
- la palabra tiene que pertenecer a las palabras posibles y existentes
- la palabra examinada en el corpus paralelo tiene que tener más de 30 apariciones ( $f > 30$ )

Al mismo tiempo eliminamos de nuestra lista las palabras con el significado lexicalizado.

Después de aplicar los criterios mencionados nos centramos en las palabras siguientes: *entrechocar*, *intercambiar*, *interponer*, *intercalar*, *sobreponer*, *sobresalir*, *sobrepasar*, *supervisar* (con el significado locacional) y *entrever*, *entreabrir*, *entrecerrar*, *superponer* (con el significado gradativo).

Gracias a los resultados de la investigación del corpus paralelo podemos observar, de verdad, una cierta coincidencia entre los prefijos españoles y los checos, que, en la mayoría de los casos, pueden ser considerados como sus equivalentes. Sin embargo, la situación no es tan evidente en algunos casos. La mayor diferencia la podemos ver entre los prefijos relacionales representados, sobre todo, por el elemento *inter-*. En este caso la lengua checa utiliza las palabras auxiliares (pronombres, preposiciones, etc.) para expresar el valor relacional del prefijo español.

Más de 50% de los prefijos locacionales tienen sus equivalentes en la lengua checa. Sin embargo, muchas palabras prefijadas van unidas a un elemento auxiliar (mayoriariamente a una preposición), a pesar de que el valor locacional está expresado por el propio prefijo. Para terminar el trabajo podríamos constatar que nuestra hipótesis de los prefijos checos como equivalentes de los prefijos españoles no fue errónea. El checo dispone de otros recursos para expresar el valor locacional o gradativo, pero según los datos del corpus paralelo InterCorp, la mayoría de los prefijos españoles puede encontrar un equivalente en otro prefijo checo.

## Bibliografie

- ALEMANY BOLUFER, J. *Tratado de la formación de palabras en la lengua castellana*. Madrid: V.Suárez, 1920.
- ALMELA PÉREZ, R. *Procedimientos de formación de palabras en español*. Barcelona: Ariel S.A, 1999.
- ALVAR EZQUERRA, M. *Lexicografía y lexicología. Guía Bibliográfica*. Salamanca: Almar, 1983.
- ALVAR EZQUERRA, M. *La formación de palabras en español*. Madrid: Arco/libros, 2002.
- BARTOŠ, L. – VALÍKOVÁ, H. *La formación de palabras en español*. Brno: FFMU, 2002.
- BOSQUE, I.; DEMONTE, V. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa Calpe, 1999.
- ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007.
- ČERMÁK, F. – KOCEK, J. (eds.) *Mnohojazyčný korpus InterCorp: Možnosti studia*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010.
- ČERMÁK, Petr.: *Las posibilidades de estudio ofrecidas por los corpus paralelos: el caso del prefijo español re-*. Acta Universitatis Carolinae - Philologica - Romanistica Pragensia, 2013, č. • no. XIX, s. • p. 123-136.
- ČERMÁK P., ŠTICHAUER P.: *Španělské a italské faktitivní konstrukce hacer / fare + sloveso a jejich české ekvivalenty*. In Čermák F., Kocek J.: *Mnohojazyčný korpus InterCorp: Možnosti studia*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. • p. 70-90. ISBN 978-80-7422-058-6.
- FELÍU ARGUIOLA, E.: *Los prefijos cuantificadores en español*. In: SÁNCHEZ MIRET, F. *Actas del XXIII Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románica*. Salamanca : Niemeyer, 2003, s. 217-330.
- KOCEK, J. – KOPŘIVOVÁ, M. – KUČERA, K. (eds.) *Český národní korpus – úvod a příručka uživatele*. Praha: FF UK – Ústav Českého národního korpusu, 2000.
- LANG, M. *Formación de palabras en español. Morfología derivativa productiva en el léxico moderno*. Madrid: Cátedra, 1997.
- LANG, M.F. – MIRANDA POZA, J.A. *Formación de palabras en español (morfología derivativa en el léxico moderno)*. Madrid : Cátedra, 1992.
- MARTÍN GARCÍA, J. *Aktionsart in Word Formation*. Catalan working papers in linguistics, ISSN 1132-256X, N° 5, 1, 1996, str. 113-126, dostupné na <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=976752>

- MARTÍN GARCÍA, J. *Los prefijos intensivos del español*. Estudios de lingüística: E.L.U.A., ISSN 0212-7636, ISSN-e 2171-6692, N° 12, 1998, str. 103-116, dostupné na <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=100273>.
- MIRANDA POZA, J.A. *La formación de palabras en español*. Salamanca : Colegio de España, 1994.
- REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *Diccionario panhispánico de dudas*. 1.a edición. Madrid: Santillana, 2005.[online]. [cit. 2016-04-17]. Dostupné z: <http://lema.rae.es/dpd/?key=poco>
- REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2010.
- REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *Nueva gramática de la lengua española: manual*. Madrid: Espasa, 2009.
- RODRÍGUEZ PONCA, M.I. (2002): *La prefijación apreciativa en español*. Extremadura: Universidad de Extremadura.
- ROSEN, A. – VAVŘÍN, M.: *Korpus InterCorp – čeština, verze 8 ze 4. 6. 2015*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2015. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>
- SANTIAGO LACUESTA, R-; BUSTOS GISBERT, E-: La derivación nominal. In: BOSQUE, Ignacio; DEMONTE, Violeta. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa Calpe, 1999, s. 4505-4594.
- SCALISE, S. *Morfología derivativa*. Madrid: Alianza, 1984.
- STEHLÍK, Petr. *Aspectos problemáticos de la prefijación en español*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.
- STEHLÍK, Petr. *Elementos prefijales cultos: ¿morfemas compositivos o prefijos?* Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity, 2001, roč. 50, č. 22, s. 105-114. Dostupné na <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/113268>
- ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2013.
- ŠTICHAUER, P. (2007): *Tvoření slov v současné italštině*. Praha: Karolinum.
- VARELA, S. – MARTÍN GARCÍA, J.: La prefijación. In: BOSQUE, Ignacio; DEMONTE, Violeta. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid : Espasa Calpe, 1999, s. 4993-5040.
- VIDAL, Alba de Diego. *En torno a la derivación*. In: *Philologica hispaniensia : in honorem Manuel Alvar*. Madrid, Cátedra, 1985, s. 21-32.
- ZAVADIL, Bohumil / ČERMÁK, Petr. *Mluvnice současné španělštiny*. Praha: Karolinum, 2010.

